

HAFIZA MERKEZİ

FAALİYET RAPORU 2017 – 2018

HAFIZA MERKEZİ

FAALİYET RAPORU
2017 – 2018

BİZ KİMİZ?

Hafıza Merkezi geçmişte yaşanan hak ihlallerine ilişkin hakikatlerin ortaya çıkmasına, toplumsal hafızanın güçlenmesine ve bu ihlallerden etkilenenlerin adalete erişmesine katkı sağlamak hedefleriyle kuruldu. Hafıza Merkezi, sürdürülebilir barış ve demokrasi tahayyülünün ancak geçmişteki hak ihlali yaşamış mağdurlara karşı adil ve kabul edici bir yaklaşım gözetilerek yaratılabileceğine inanır. Geçmişte yaşanan devlet şiddetini, mağdur haklarını ve bireysel özgürlükleri tanıyan, devletin baskı araçlarının etkili sivil denetimini sağlamış, özgür kapsayıcı ve farklılıklara değer verip kabul eden bir toplum hayal eder. İnsan haklarını temel değerleri olarak kabul eden, barışçıl ve özgür bir toplumun inşası için mekanizmalar ve araçlar geliştirmeye katkı sunar.

KURUMSAL DESTEKÇİLER:

OAK Vakfı, Sigrid Rausing Trust

PROJE DESTEKÇİLERİ:

Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği,
Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği,
Açık Toplum Vakfı, Chrest Vakfı, Hollanda Helsinki Komitesi, Charles Stewart Mott Vakfı, İngiltere Konsoloslğu, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Hollanda Konsoloslğu, İsveç Başkonsoloslğu

HAFIZA MERKEZİ

Ömer Avni Mahallesi,
İnönü Cad. No:14 Akar Palas Kat:1
Gümüşsuyu,
34427, İstanbul, Türkiye
info@hafiza-merkezi.org
www.hakikatadalethafiza.org

EDİTÖRLER

Burcu Ballıktaş Bingöllü
Koray Löker

YAYIMA HAZIRLAYAN

Ekin Sanaç

DÜZELTİ

Burcu Ballıktaş Bingöllü

KAPAK FOTOĞRAFI

Vedat Arık

BASKI

Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Hamidiye Mahallesi

Soğuksu Caddesi 3

Kağıthane 34408 İstanbul

T: +902122941000

www.masmat.com.tr

Sertifika No: 12055

© HAKİKAT, ADALET VE
HAFIZA ÇALIŞMALARI
DERNEĞİ YAYINLARI

EKİP

DİREKTÖRLER

Meltem Aslan
Murat Çelikkan

HAFIZA ÇALIŞMALARI PROGRAMI

Özgür Sevgi Göral / Gamze Hızlı

(Program Yöneticisi)

Hatice Bozkurt

Özlem Kaya

Zeynep Ekmekçi

HUKUK ÇALIŞMALARI PROGRAMI

Emel Ataktürk Sevimli

(Program Yöneticisi)

Melis Gebeş

Duru Yavan

Özlem Zıngıl

İLETİŞİM VE SAVUNUCULUK PROGRAMI

Murat Çelikkan

(Program Yöneticisi)

Burcu Ballıktaş Bingöllü

Kerem Çiftçioglu

Koray Löker

PROJE VE KAYNAK GELİŞTİRME

Enis Köstepen

MALİ VE İDARİ İŞLER

Bahadır Ural

YÖNETİM KURULU

Yiğit Ekmekçi (Başkan)

Meltem Aslan

Deniz Batıbeki

Emel Ataktürk Sevimli

Özgür Sevgi Göral

YÜRÜTME KURULU

Meltem Aslan

Murat Çelikkan

Yiğit Ekmekçi

Emel Ataktürk Sevimli

Gamze Hızlı

Enis Köstepen

4	"HAKİKAT, ELBET BİR GÜN"
6	ZORLA KAYBEDİLENLER VERİTABANI
7	"HATIRLAYAN ŞEHİR": TAKSİM'DEN SULTANAHMET'E MEKÂN VE HAFIZA
8	HAK SAVUNUCULARI İÇİN BELGELEME VİDEO SERİSİ VE REHBER KİTAP
10	YÜZLEŞME DAVALARINDA DEVLET SIRRI DUVARI AŞILAMADI
15	HAFIZA MERKEZİ'NİN CEZASIZLIKLA MÜCADELE DURUŞU VE DAVA İZLEME PRATİĞİNİN ROLÜ
18	FAİLİ BELLİ: İKİ DAVA DAHA BERAATLE KAPANDI
21	MURAT ÇELİKKAN 2018 YILINDA İKİ ÖDÜLE LAYIK GÖRÜLDÜ
22	YENİ NESİLE 90'LARI ANLATMAK
24	YARATICI DİSİPLİNLERLE YAKIN İLİŞKİLER: HACKATHON
26	İNSAN HAKLARI VE YARATICI İLETİŞİM
28	ATÖLYE: İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI İÇİN İLETİŞİM VE HİKÂYE ANLATICILIĞI
30	KÜRESEL GÜNEY'DE İNSAN HAKLARI SAVUNUCULUĞUNDA İŞBİRLİKLERİ: RNHDP VE "GLOBAL ACTION RESEARCH"
32	ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK
35	SÖYLEŞİ: FİLİPİNLER VE ENDONEZYA'DA BARIŞ SÜREÇLERİ
36	ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK: ÇALIŞMA ZİYARETLERİ
38	DÜZENLENEN VE KATILINAN ETKİNLİKLER
41	ZORLA KAYBEDİLENLER LÜGATI
46	MALİ TABLOLAR

	Hafıza Çalışmaları
	Hukuk Çalışmaları
	İletişim ve Savunuculuk
	İşbirliği ve Kapasite Geliştirme
	Bariş Çalışmaları

Ankara Yüksel Caddesi'nde yer alan İnsan Hakları Anıtı, 23 Mayıs 2017 tarihinden itibaren 430 gün boyunca polis bariyerleriyle çevriliydi.

"HAKİKAT, ELBET BİR GÜN"

2009 yılında Hafıza Merkezi'nin ilk fikirleri doğarken insan hakları kuruluşları ile yaptığımız ihtiyaç belirleme toplantılarında Türkiye için geçmişle yüzleşmenin çerçevesini belirlemek en hararetli tartışmalardan biriydi. Hangi geçmiş, hangi ihlaller, hangi tarih aralığı, 1915 mi, Dersim mi, darbeler mi, çatışmalardaki ihlaller mi?... Bir yerden başlayarak zaman içinde diğer ihlalleri de kapsamayı planlayan bir stratejiyle yola çıktık. Kuruluş döneminde odaklandığımız ve hala çözümden oldukça uzak olan, Kürt Meselesi ve zorla kaybetmeler odak çalışma alanımız oldu. Dünyada otoriter rejimlerden, çatışmalardan çıkmış devletlerin demokratikleşmesine araç olan geçiş dönemi adaleti perspektifini benimsedik. Toplumsal hafızada yer bulamayan anlatıları, sesleri duyurarak resmi söylemin sorgulanmasını, bastırılmış, üstü örtülmüş olgular ya da çoğu zaman "doğru bildiğimiz yalanlar" ile ilgili hakikati ortaya çıkarmaya yönelik uluslararası standartlarda belgeleme, veriye dayalı analizler yapmayı hedefledik.

Kurulma çalışmalarımızı başlattığımız zamandan bugüne geçen 10 yılda ne yazık ki "geçmiş" in ihlallerine katman katman ihlaller eklendi. Dünyada geçiş dönemi adaleti kavramının ne derece başarıya ulaştığına dair çalışmalar yoğunluk kazanmaya başladı; otoriter demokrasiler, hakikatin tahrifatı ve keyfi adalet anlayışı 21. yüzyılın yeni bir gerçeği oldu; Türkiye de bundan nasibini aldı ve hakikat ve adalet otoriterleşmenin ilk hedefi haline geldi. George Orwell'in dediği gibi "Evrensel hilekarlık zamanlarında hakikati dile getirmek, devrimci bir eylem haline geldiğinde" Hafıza Merkezi için de değişen dünya ve Türkiye'de hedeflerini ve çalışma alanlarını gözden

geçirme vakti gelmişti. Özellikle 2018 yılı, stratejimizi gözden geçirdiğimiz bir yıl oldu. Kuşkusuz 20. yüzyılın büyük felaketleri bugün yaşadıklarımızla karşılaştırılmaz. Ancak Orwell'in İspanya İç Savaşı'na referans veren alıntısı, ırkçılığın ve ayrımcılığın tekrar yükselişi ile benzer bir yola girmiş olan günümüz dünyasını anlatmak açısından maalesef hâlâ uygun.

Dünyanın otoriterleşen diğer ülkelere benzer bir şekilde Türkiye'de de keyfi adalet uygulamaları toplumun en sesi duyulan kesimlerini hedef aldı. Medya, gazeteciler, akademisyenlerden sonra, sivil toplum ve insan hakları savunucuları, medya ve siyasi yöneticilerin karalamalarıyla; keyfi soruşturma, gözaltı ve yargılamalarla; hukuki ve mali denetimlerle; antidemokratik yasa ve uygulamalarla ve Terörle Mücadele yasasının oldukça hudutsuz kullanımıyla yoğun baskı altında. 2018 yılında Adalet Bakanlığı verilerine göre, Haziran ayı itibarıyla hapisanelerdeki toplam insan sayısının (246 bin 426) beşte birine yakını (48 bin 924) ya terör suçlarından yargılanıyordu ya da hüküm giymişti.

Hafıza Merkezi'nin, 2015 - 2016 Faaliyet Raporu'nun giriş yazısında şu tespiti yapmıştık: "... Hayatta kalma faaliyeti birincil hedef haline geldi. Bu bağlamda Merkez, kurumsal kimliğini, örgüt yapısını ve demokratik yapısını güçlendirme hedefine ağırlık verdi. Ayrıca ulusal ve uluslararası dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek de daha fazla önem kazandı." Bu raporun kapsadığı 2017-2018 yıllarında hayatta kalmanın ötesinde 8 yıllık birikimin üzerine neyi nasıl ekleyebiliriz ve değişen siyasi koşullarda nelere öncelik vermeliyiz diye sorguladık. Tüm değişen

koşullara rağmen temel hedefimiz değişmedi: Ağır insan hakları ihlallerine ilişkin gerçekleri ortaya çıkarmak, mağdurları adalet arayışlarında desteklemek ve bu ihlaller ile ilgili toplumsal hafızayı güçlendirerek toplumsal barışa ve demokrasiye katkı sağlamak.

Bu hedefler doğrultusunda 2017-2018 yıllarında da ana işlerimizden olan zorla kaybedilenler veri tabanı ve cezasızlık konusundaki çalışmalarımız devam ediyor. Veri tabanını daha kullanıcı dostu haline getirmek için yenileme çalışmalarını sürdürüyoruz. Yeni veriler elde etmek konusunda ise saha çalışmalarının imkansızlığı nedeniyle yöntem değiştirmek zorunda kaldık.

Faili Belli sitemizde geçmişle yüzleşme davalarının yanı sıra takip ettiğimiz davaları devlet aktörlerinin cezasızlığı bağlamında genişleterek izlemeyi sürdürüyoruz. (failibelli.org)

Her ne kadar Türkiye’de hukukun üstünlüğünden bahsetmek giderek imkânsız hale gelse de bu alandaki mücadeleyi de terk etmedik. Gerek ulusal (1. derece mahkemeler, Anayasa Mahkemesi) gerekse uluslararası düzeyde (AİHM, BM) başvurularımız, rapor ve amicus curiae sunumlarımız devam ediyor.

Hem insan hakları örgütlerinin hem de aktörlerinin kapasitesini desteklemek üzere eğitim faaliyetlerimizi artırdık. Bu doğrultuda hukuki belgeleme eğitimleri, dava izleme eğitimlerinin yanı sıra, yeni teknolojilerin insan hakları alanında kullanılmasına yönelik bir dizi panel ve atölye de gerçekleştirdik. Halen sürdürmekte olduğumuz *Hackathon* projemiz de bu çerçevede değerlendirilebilir. İnsan hakları örgütlerinin verilerini ve faaliyetlerini yaratıcı yöntemlerle paylaşmak için yaratıcı sektörlerden temsilcilerle ve sanatçılarla bu örgütleri bir araya getirerek beyin fırtınaları yapma ve buradan yeni yöntemler bulma faaliyetimiz de sürüyor.

Sürecin bitimiyle değerini daha da iyi anladığımız barış alanındaki projelerimiz de devam ediyor. Uluslararası deneyimlerden yararlanmak üzere yaptığımız ziyaretler, barış sürecinin belgelenmesi ve barışın hafızasının canlandırılması çalışmalarımız sürüyor.

Bu baskıcı dönemde iletişim faaliyetimiz oldukça daraldı. Hazırladığımız bazı kitapları yayımlayamadık. Bilgi paylaşımımız önce kamusal dijital kaydı. Dijital polislik eden kamu görevlileri ve gönüllüler nedeniyle burada da bir daralmayla karşılaştık. Hedef kitlemizi genel kamudan ilgili kesimlere daraltmak zorunda kaldık.

Daralmasına rağmen Hafıza alanında da çalışmalarımız sürdü. Akıllı telefona uyumlu bir web sitesi ve bir kitap olarak yayımlanan *Hatırlayan Şehir* projesi de bunun ürünüydü. Bir yandan kent hafızasını, bir yandan da Türkiye ihlaller hafızasını canlı tutmaya çalıştık.

2015’ten bu yana gündemimizde olan ayakta kalma stratejisi gereği insan hakları savunucularının savunulması diye yeni bir alan açtık. Hafıza Merkezi çalışanları ve Yönetim Kurulu’ndan iki kişinin cezaevine girdiği, birinin mahkûm olduğu ikisinin de soruşturma nedeniyle göz altına alındığı düşünülürse bu sadece Hafıza Merkezi açısından da gerekliydi. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ve Hollanda Helsinki Komitesi ile birlikte başlattığımız projemiz hâlâ sürüyor (sessizkalma.org). Bu proje nedeniyle insan hakları savunucularının savunulması için oluşturulan bir dayanışma ağında yer alıyoruz. Ayrıca insan hakları örgütlerine kurumsal mali ve idari destek sağlamak üzere Heinrich Böll ile ortak olarak Avrupa Birliği Delegasyonu destekli bir projeyi de sürdürüyoruz. Bu iki girişim bu yeni alanın faaliyet odağımıza alınmasının yanı sıra “ulusal ve uluslararası dayanışmayı” artırma hedefimizle de örtüşüyor. Bu alandaki bir diğer çalışmamız daha önceki yıllarda kurduğumuz Tarihsel Diyalog ve Geçmişle Yüzleşme Bölgesel Ağı içindeki ilişkilerimizi güçlendirmek oldu. Bölgede zorla kaybetmelere yönelik uluslararası bilgi ve deneyim paylaşımı çalışması başlattık. Uluslararası kurumlarla ilişkilerimizi geliştirmek için bir dizi ziyaret ve sunum yaptık.

Aslında ortaklıklar ve işbirlikleri tüm çalışma alanlarımızda önemli bir rol oynuyor. Yıllar içinde akademiden hukuk alanına, sivil toplum örgütlerinden sanata çalıştığımız birçok farklı alanda yaptığımız her işte uzmanlıklarından çok faydalandığımız Hafıza Merkezi dostları oluştu. Bu geniş Hafıza Merkezi ailesi olmasa işlerimiz hep biraz eksik olur. Burada adlarını tek tek anmaya maalesef yerimin yetmeyeceği kadar uzun bir liste var ki, onlarsız olmazdı. Yıllardır uzmanlıklarına ve deneyimlerine başvurduğumuz tüm Hafıza Merkezi dostlarına sonsuz teşekkürler.

Önümüzdeki dönemde de ortaklıklar, işbirlikleri ve dayanışmayla değişen zamanın değişen ihtiyaçlarına dair yeni yanıtlar üretmeye çalışacağız. Yeni soruların ve yeni cevapların yenilikçi fikirler gerektirdiğinin farkındayız, o yüzden kendimizi de sürekli bir sorgulama ve yenilemeyle geliştirmeye gayret edeceğiz. Bu faaliyet raporunu oluşturan çalışmaların tamamında Hafıza Merkezi çalışanlarının ve Yönetim Kurulu’nun olağanüstü çabası ve titizliği var. Takım ruhuyla, kolektif çabayla ve her şeyden önemlisi zor şartlarda inançla ve ısrarla bu çalışmalara, üretmeye, söz söylemeye devam ettiler, onlara bu vesileyle bir kez daha teşekkür ederim.

Şimdilik bir sonraki Faaliyet Raporu dönemine kadar, görüşmek üzere... **Meltem Aslan**

ZORLA KAYBEDİLENLER VERİTABANI

Veritabanının 2019 yılı sonunda yeni görünümü, fonksiyonları ve güncellenen içeriğiyle kamuoyuyla paylaşılması planlanıyor.

Hafıza Merkezi olarak 2012 yılından bu yana 1980'den günümüze zorla kaybedilen kişilerle ilgili kapsamlı bir belgeleme çalışması yürütüyoruz. Bu kapsamda İstanbul, Diyarbakır, Batman, Mardin ve Şırnak'ta kayıp yakınlarıyla yarı yapılandırılmış görüşmelerin yanında, soruşturma/dava dosyaları ile AİHM'e yapılan başvurular ve mahkeme kararları, diğer hak örgütlerinin raporları, araştırma yazıları/kitapları ile basında çıkan haberleri derleyerek oluşturduğumuz *Zorla Kaybedilenler Veritabanı*'nı 2013 yılında kamuoyuyla paylaştık. Dört yıl içinde zorla kaybedilen 500 kişinin detaylı bilgilerini içeren çevrimiçi bir kaynak haline gelen veritabanını 2017 yılının ikinci yarısında yeniden yapılandırma kararı aldık. Bu kararı alırken hem kullanıcıların verilere ve bu verileri derlediğimiz açık kaynaklara daha kolay erişimlerini sağlamak ve böylece daha hızlı ve detaylı analizler yapmalarına imkan verecek bir altyapı oluşturma hem de veritabanına video, görsel ve veri görselleştirme grafikleri entegre ederek kullanıcılara daha kolay okunabilir, dinamik bir site sunma ihtiyacı duymamız etkili oldu.

2017 ve 2018 yıllarında bu yeniden yapılandırma kapsamında ikincil kaynakları tarayıp veritabanında henüz yer almayan kaybedilme olayların doğrulanması

çalışmasını sürdürdük. Buna ek olarak İsveç merkezli Huridocs tarafından tasarlanan, özgür ve açık kaynak kodlu, olay tabanlı veritabanı yazılımı OpenEvsys sistemindeki verilerimizi, aynı kurum tarafından geliştirilen, belge bazlı Uwazi Reveal veritabanına taşımaya başladık. 2019 yılı sonunda yeni görünümü, fonksiyonları ve güncellenen içeriğiyle kamuoyuyla paylaşılması planlanan Zorla Kaybedilenler Veritabanı'nın kullanıcılara sunacağı yenilikler şöyle:

- Olay yerine kişi bazlı bir tasnif
- Kişiler, olaylar, belgeler ve hukuki süreçler arası ilişkilere daha kolay ve hızlı erişim
- Verilerin tasnifinde kullanılan filtrelerle basit ve detaylı analiz ve raporlama yapma imkanı
- Temel verilere ilişkin grafik sunumlar
- Tüm açık kaynak belgelerde metin içi kelime arama opsiyonu
- Daha iyi bir görsel ve video entegrasyonu
- Tüm kişi, olay ve hukuki süreçlere ilişkin verilerin İngilizce özetleri

"HATIRLAYAN ŞEHİR": TAKSİM'DEN SULTANAHMET'E MEKÂN VE HAFIZA

Asena Günal ve Murat Çelikkan'ın kaleme aldığı çalışma, Taksim'den Sultanahmet'e 17 duraklık bir rota üzerinden bellekleri tazeleyen alternatif bir İstanbul rehberi.

"Kent dokusunun içine kazınmış ancak toplumsal hafızada bastırılmış şehrin politik geçmişini haritalamayı hedefleyen bir tur." Asena Günal bu cümleyle tanımladığı turu iki kez Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Kafkaslar'dan 53 farklı sivil toplum örgütünden katılımcılarla birlikte Taksim'de başlayıp Sultanahmet'te biten bir rotayla gerçekleştirdi. Murat Çelikkan'la birlikte kaleme aldıkları bu çalışmada, 2015-2016 yıllarında gerçekleşmiş olan turun deneyimi okurlara ve web sitesi ziyaretçilerine kalıcı bir bellek rehberliği sunuyor. Taksim Meydanı, Gezi Parkı, İstiklal Caddesi, Emek Sineması, Galatasaray Meydanı, Hazzopulo Pasajı, Mısır Apartmanı, Karşı Sanat, Aras Yayıncılık, Narmanlı Han, Neve Şalom Sinagogu, Salt Galata, Kamondo Merdivenleri, San(a)saryan Han, Belediyeler Birliği Binası, Türk ve İslam Eserleri Müzesi ve Four Seasons Hotel İstanbul durakları boyunca gayrimüslimlerin sosyal ve kültürel hayatı, azınlık ve insan hakları ihlalleri ama aynı zamanda demokrasi ve toplumsal uzlaşma için sosyal hareketlerin hikâyesi yürüyüşe eşlik ediyor.

Columbia Üniversitesi'nden Elazar Barkan, "şehrin ihtişamlı kültürel ve toplumsal çoğulculuğundan ve nesillerce baskılara karşı duruşundan ilham alan meraklı turistlere ve şehir sakinlerine" hitap ettiğini söylediği rehberi, "toplumun en iyi halinin taslağını çizmeye, geçmişine dair sorumluluğunu tanıyarak, ayakta kalabilmiş haliyle ve şehri yeniden canlandırma fırsatıyla hazırlanmış," diye tanımlıyor.

Web sitemizin *Yayınlar* bölümünde yer alan elektronik kopyasının yanında, kitabevelerinde satışa da sunulan *Hatırlayan Şehir*, aynı zamanda mobil araçlarda harita yardımıyla kullanılabilen bir web arayüzüne de sahip. Web sitesi hem turun deneyimine sahip olmak isteyen okurlara yol boyunca eşlik etme fırsatı hem de ilerleyen dönemlerde farklı hafıza turlarının bilgileriyle genişleme potansiyeli sunuyor.

"1992'de Sultanahmet Cezaevi'nin otel olması girişimleri başlatıldı. 1996'da Four Seasons Sultanahmet olarak açılan lüks otelin, bir zamanlar Türkiyeli aydın, sanatçı ve muhalifleri zorunlu olarak ağırlayan koğuş ve hücreleri ancak yüksek bir bedel ödenerek, o da yer varsa kalınabilecek duruma geldi. Böylece Türkiye geçmişle yüzleşme adına bir fırsatı daha kaçırmış oldu. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin mücadeleler ve baskılar adına görkemli bir müzesi olabileceken otele dönüşmesi, sadece bu fırsatın kaçması anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda Sultanahmet Arkeoloji Parkı içinde, Bizans Sarayı'nın bugüne kadar korunabilmiş ve arkeolojik kazı sürdürülen bölümünde yapılan 50 yataklı ek binalar da büyük tartışmalara yol açtı. Sultanahmet Cezaevi'nin Osmanlı döneminde korunamayan Bizans Sarayı kalıntılarını üzerine inşa edilmesi, Cumhuriyet döneminde çevresindeki arkeolojik alanın cezaevi bahçesi olarak gösterilerek otel arazisi olarak kiralananmasıyla yeni bir boyuta ulaştı. Four Seasons Otel'i nin ek bölümlerinin inşaatı bazı bilim insanlarının ve politikacıların tüm engelleme çabalarına rağmen Danıştay'ın verdiği kararla durduruldu. Ancak bu karar dikkate alınmadı ve inşaat sürdü. Dönemin Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, yaklaşık bir ay sonra inşaat alanını ziyaret ederek inşaatın durdurulduğu duyurusunu yaptı. Fakat bu sürede Danıştay'ın kararına rağmen öngörülen üç blokta ikisi inşa edilmişti." (Kitabın Four Seasons Hotel İstanbul'u anlatan 17. bölümünden...)

HAK SAVUNUCULARI İÇİN BELGELEME VIDEO SERİSİ VE REHBER KİTAP

Belgeleme yöntem ve araçlarının Türkiye sivil toplumunda daha etraflı bir şekilde tartışılmasının önemli bir ihtiyaç olduğuna inanıyoruz.

Hafıza Merkezi Hafıza Çalışmaları Birimi temel olarak ağır insan hakları ihlallerinin uluslararası standartlarda belgelenmesi ve bu belgeleme sürecinin sonucunda edinilen bilgilerin analiz edilmesinden sorumlu. Analizin amacı ihlallerin sistematik karakterini, yarattığı mağduriyetlerin farklı boyutlarını ortaya koymak, bu ihlallerin tekrar yaşanmaması ve sorumlularının cezalandırılması mücadelesine temel olacak şekilde bilgi üretmek. Bilgi ve belge toplama işi bu nedenle oldukça titiz bir çalışma gerektiriyor. Hafıza Merkezi olarak çalışmamıza zorla kaybedilenleri belgeleyerek başladık. Bu süreçte ne gibi belgeleri, hangi amaçla, hangi yöntemle toplayacağımız konusunda önemli bir bilgi biriktirdiğimize inanıyoruz. Topladığımız veriler üzerinden hem kaybedilmelerin sistematik karakterini ve temel özelliklerini, hem devlet görevlilerinin farklı sorumluluk düzeylerini hem de kadınların bu ihlalden

nasıl etkilendiklerini ortaya koyan raporlar yayınladık. Özellikle son iki sene içinde ise topladığımız bilginin yanında nasıl bilgi topladığımıza yönelik tartışmaları da yaygınlaştırmaya özen gösterdik.

Bu kapsamda pek çok farklı platformda, odağında yöntem tartışmalarının yer aldığı biçimde belgeleme çalışmamızı anlattık. 2017 yılı başında *Arşivden Sonra* ekibinin çağrısıyla bir sunum yaptık. Aynı yılın sonuna doğru hak savunuculuğu yapan avukatlara belgeleme eğitimi verdik. Birbirinden oldukça farklı bu iki grupla buluşma bize, belgeleme çalışmalarının çok farklı amaçlarla ve farklı koşullarda yapılabileceğini bir kere daha gösterdi. Ancak her durumda belgeleme çalışması yapanların izlemesi gereken yöntemsel ve etik ortak ilkeler olduğundan bahsedebiliriz. Ayrıca toplanan bilgi ve belgelerin ne şekilde kayıt altına alınacağı,

tasnif edileceği, sınıflandırılacağı ve arşivleneceği konusunda da dikkat edilmesi gereken oldukça detaylı bir kurallar bütünü var. Bu süreçlerde öğrendiklerimizi ilgilenebilecek paydaşlarla paylaşmak üzere başka hangi araçlarla yaygınlaştırabileceğimizi düşünürken bir video serisi hazırlama fikri ortaya çıktı. Belgeleme video serisi, temel olarak insan hakları savunucuları için hazırlandı. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili bilgi ve belge toplayarak, bu ihlallerin tekrar meydana gelmemesi için mücadele eden kişilerin bu video serisinden yararlanmasını hedefledik.

Belgeleme video serisinin bir eğitim materyali olarak da kullanılabileceğini düşündük. Son dönemlerde hızla büyüyen çevrimiçi eğitim alanından da etkilenerek, yazılı bir içerik üretmektense video aracılığıyla konunun ilgililerine ulaşmayı hedefledik. Çevrimiçi eğitim, eğitim materyalleri ve süreçlerine erişimi kısmen demokratikleştirmesi nedeniyle her gün daha da gelişen bir alan. Sivil toplum kuruluşları da yavaş yavaş bu alanın aktörleri olmaya başlamış durumda. Bu video serisiyle ürettiğimiz içerik her ne kadar bu alanın üretimleriyle uyumlu ise de yararlanıcıları sürece dahil eden bir yapıyı barındırmıyor. Bu süreci nasıl devam ettireceğimiz üzerine düşünmeye ve tartışmaya devam ediyoruz.

Hazırladığımız video serisi sekiz bölümden oluşuyor. Bunlardan ilk ikisi hakikat mücadelesini ortaya çıkaran 21. yüzyıl felaketleri ve bu mücadeleyi yürüten sivil toplum aktörlerinin ne gibi amaçlarla hareket ettiğinden yola çıkarak belgelemenin temel tartışma konularına odaklanıyor. Seri, saha çalışması yoluyla bilgi toplanırken dikkat edilmesi gereken kurallar, bu bilgi ve belgelerin nasıl tasnif edileceği, ne gibi veri işleme programları kullanılarak arşivlenebileceği konularının tartışıldığı bölümlerle devam ediyor. Son üç bölümse özel olarak hukuksal belgeleme konusuna ayrılmış durumda. Hafıza Merkezi kurulduğu günden itibaren hak ihlalleriyle ilgili hukuk mücadelesini de destekleyecek çalışmalar yürütüyor, farklı müdahale araçlarını kullanarak bu süreçleri izliyor. Bu müdahalelerin temelini de yapılan belgeleme çalışmaları oluşturuyor. Standartlara uygun belgeleme yapmanın bu alanda mücadele etmek için ne derece önemli olduğunu vurgulamak için de bu konuya özel yer ayırdık.

Türkiye tarihi ne yazık ki ağır ve sistematik hak ihlalleriyle dolu bir tarih. Geçmişte ve bugün yaşanan ihlallere karşı mücadele eden farklı kişi ve kurumlar belgeleme çalışmaları yapmaya devam ediyor. Özellikle de hakikat alanı tartışmalarının bambaşka bir boyuta taşındığı, farklı hakikatlerin birbirleriyle mücadelesine tanık olunan bir zamanda belgeleme çalışmalarının amaçları ve yöntemleri üzerine tartışmalar da devam ediyor.

Teknolojik gelişmelerle birlikte tüm dünyada hak örgütleri kadar tek tek aktivistler de hem ihlale uğrayanların hem de kendi tanıklıklarını kayıt altına alarak ya da arşiv araştırmaları yaparak çok çeşitli dijital veriler üretiyor. Bu verilerin standart bir şekilde kayıt altına alınabilmesi, sınıflandırılıp veri yığından işe yarar veri setlerine dönüştürülebilmesi için teknolojik imkânlar seferber ediliyor. Biz de bu gelişmeleri elimizden geldiğince izlemeye devam ediyoruz. Belgeleme çalışması sonu gelmeyen, sürekli gelişen, hedefi ve anlamı üzerine sürekli düşünülmesi gereken bir süreç.

YAYIN: ÇATIŞMA KAYIPLARINI BELGELEME STANDARTLARI

EveryCasualty'nin 2016 yılında yayınladığı *Çatışma Kayıplarını Belgeleme Standartları* kitapçığı elimize ulaştığı anda Türkçeye çevirerek yaygınlaştırılmasının çok faydalı olacağını düşündük. Zira belgeleme konusu, yöntem ve araçlarının Türkiye sivil toplumunda daha etraflı bir şekilde tartışılmasının önemli bir ihtiyaç olduğuna inanıyoruz. Pek çok kurum, çatışma durumlarının devam ettiği durumlarda da belgeleme çalışması yapma, hakları ihlal edilmiş kişilerle doğrudan temas kurarak hak savunuculuğu yapma kararlılığına sahip. Ancak belgeleme çalışmalarının belli standartlara uygun olarak yapılmasının aslında hem hak ihlaline uğramış kişilere hem de hakikat ve adalet mücadelesine karşı bir sorumluluk olduğu fikri üzerine çok konuşulmuyor. EveryCasualty'nin bu çalışması, bu alanda çalışma yapan pek çok kurumun temsilcilerinin, sahadaki uygulayıcıların ve akademisyenlerin yorum ve önerileri son haline getirilmiş bir çalışma. Farklı deneyimlerden süzülerek ortaklaşan standartlar belirlenmesi, koşulların özgülüğüne vurgu yaparken genel ilkelere de dikkat çekmesi bizce oldukça önemli. Kurulduğu günden itibaren belli standartlarda belgeleme çalışması yapmaya özen gösteren bir kurum olarak, bu kitapçığın bu alanda benzer çalışmalar yapan kurumlar için yol gösterici olmasını umuyoruz.

YAŞAM HAKKI İHLALLERİNİ BELGELEME VE ARŞİVLEME

15 Ekim-16 Ekim 2017 tarihlerinde özellikle yaşam hakkı alanında çalışan avukatların belgeleme ve arşivleme konusunda karşılaştığı zorluklara çözüm üretmeyi ve ihtiyaçlarına yanıt vermeyi hedefleyerek, bu alanda Hafıza Merkezi'nin deneyim ve birikimini paylaştığı bir toplantı düzenledik. İstanbul, Şırnak, Diyarbakır, Batman barolarından avukatların katıldığı toplantıda temel belgeleme kuralları, görüşme yoluyla veri toplama teknikleri, veri tasnifi ve işleme yolları, fiziksel ve dijital arşivleme ve veritabanı sistemleri, hukuksal verilerin işlenmesi ve analizi ile verilerin sınıflandırılmasında uluslararası hukuk terimlerine başvurmak gibi konular ele alındı.

YÜZLEŞME DAVALARINDA DEVLET SIRRI DUVARI

AŞILAMADI

Hukuk Çalışmaları Program Yöneticisi Emel Ataktürk'ün, Gazete Duvar'dan İrfan Aktan'a yüzleşme davalarında iktidarın ve yargının yaklaşımına dair yaptığı değerlendirme.

Zorla kaybetme davalarının yakın takipçisi avukat Emel Ataktürk, 1990'lı yıllara ilişkin davaların tek tek beraatle sonuçlandırılmasının siyasi iklimden bağımsız olmadığı görüşünde. Ancak Ataktürk'e göre Türkiye yargısının bu tutumu alması için illa siyasi talimata ihtiyaç yok. Zira 1990'lı yıllarda işlenen hak ihlallerine ilişkin davaların beraatle sonuçlanması, yargıdaki yapının "doğal" sonucu da olabilir.

2010 Anayasa Referandumu öncesinde AKP'nin en büyük propaganda malzemesi, 12 Eylül darbecileriyle hesaplaşılacağı iddiasıydı. Yüksek yargıyı iktidarın kontrolüne verme hedefiyle yapılan Anayasal düzenlemeye ilişkin referandum, darbecilerin yargılanacağı iddiası üzerinden "Yetmez ama Evet" denilerek topluma sunulmuştu. Keza çözüm sürecinde, 1990'lı yıllarda işlenen ağır insan hakları ihlallerine ilişkin davalarla birlikte faili meçhullere, zorla kaybetmelere ilişkin soruşturmalar da AKP açısından siyasi birer malzeme olarak kullanıldı.

Fakat milyonların adalet beklentisini kullanarak çeşitli hamleler gerçekleştiren iktidar siyasi hedeflerine ulaştıktan sonra, işler hızla tersine döndü. Gerek 12 Eylül davası gerekse 1990'lı yıllardaki toplu kaybetmelere, faili meçhul cinayetlere ilişkin davalar sistematik olarak başka şehirlere nakledildi ve açılan 15 büyük davanın 11'i sonuçlandı. Elbette sanıklar lehine!

Son olarak geçtiğimiz hafta tek sanığın da beraati ile sonuçlanan Lice davasının ardından, geriye sonuçlanması beklenen dört ana dava kaldı. Bunların da nasıl sonuçlanacağı, en az failer kadar belli. Peki bütün bu süreç nasıl işledi, nasıl işliyor? Hafıza Merkezi'nin kurucularından, insan hakları savunucusu avukat Emel Ataktürk'ten, başından itibaren yakından takip ettiği "yüzleşme davalarında" iktidarın ve yargının yaklaşımını ve peş peşe gelen beraat kararlarının arka planını dinliyoruz...

Geçtiğimiz hafta, 7 Aralık'ta İzmir'de görülen, 22 Ekim 1993'te Diyarbakır'ın Lice ilçesinde dönemin Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın suikast sonucu hayatını kaybetmesi sonrası çıkan ve 16 kişinin öldüğü olaylara ilişkin davada tek sanık beraat etti. Lice davasına benzer başka davalarda da sanıklar aklanırcasına beraat kararları alınıyor. Musa Çitil, Cemal Temizöz, Yavuz Ertürk (Kulp), Vartinis (Altınova), Mete Sayar (Görümlü)

davaları, beraatle sonuçlanan yakın tarihli örnekler. Lice davası, olaydan 20 yıl sonra, Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianameye dayanılarak açılmış, iddianamede dönemin Diyarbakır Jandarma Alay Komutanı Eşref Hatipoğlu ve Üsteğmen Tünay Yanardağ'ın "taammüden öldürme, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik ve cürüm işlemek üzere teşekkül oluşturma" suçlarından yargılanmaları talep edilmişti. Dava zamanla "güvenlik gerekçesiyle" Eskişehir'e nakledildi. Burada özel yetkili mahkeme olmadığı için İzmir'e taşındı. Buradaki yargılama hem zamana yayıldı hem de sanıklar sistematik olarak korundu. Nihayet 7 Aralık'taki duruşmada da, Tünay Yanardağ ölmüş olduğu için tek sanık olan Hatipoğlu hakkında beraat kararı verildi. Madem sanıklar teker teker beraat ettirilecekti, bu davalar niye açıldı?

Davaların açılması için çok sayıda delil vardı. Tanık ifadeleri, otopsi raporları, mağdur anlatımları bir bütün olarak bu davaların zaten çok önceden açılmasını gerektiriyordu. Geçmişteki ağır insan hakları ihlallerine ilişkin en güçlü delil, çoğunlukla tanık ifadeleri ve o ifadelere dayanılarak yapılacak araştırmaların sonuçlarıdır. Fakat gerek Lice gerekse 1990'lardaki ağır insan hakları ihlallerine ilişkin benzer diğer davalardaki temel sorunlardan biri, tanık anlatımlarının dikkate alınmaması ve bu kapsamda derinlikli bir araştırma yapılmamasıydı. Davaların tamamında, soruşturma süreçleri böyle işledi. Çünkü devlette dokunulamayan ve soruşturulamayan birtakım yapılar var. Bunlar da soruşturmaların derinleştirilmesinin önünde birer engel teşkil ediyor. Bu tür davalarda daima çok sayıda tanık oluyor. Zorla kaybetmelerde gözaltı öncesinde ve gözaltı sürecinde, hukuk dışı infaz olgularında, olayın bir kısmı kamusal mekânlarda geçtiği için daima çok fazla tanık oluyor. Mesela Lice'de ev yakmalarının nasıl başladığına, nasıl yayıldığına ilişkin sürecin çok sayıda tanığı ve mağduru var. Savcılıklar soruşturmaları başlatırken olaylara ilişkin birtakım senaryolar çizer ve bu senaryolardaki sorular üzerinden ilerler, süreci derinleştirir. Fakat hakikatleri ortaya çıkarmaya ilişkin samimi bir irade olmadığı, yargı bu konuda çok isteksiz ve çekinceli davrandığı için bütün yargılama süreçlerinde aynı problemlerle karşılaşılıyor. Davalar belli bir yere kadar gittikten sonra farklı duvarlara çarpmaya başlıyor ve neticede beraat kararlarıyla karşılaşılıyor.

Faili Belli web sitesinde, 1990'lara ilişkin açılan ve beraatle sonuçlanan davalar şöyle sıralanıyor:

İstanbul, 2009.

“Görümlü davası, Vartinis Katliamı davası, Naim Kurt davası, Yavuz Ertürk (Kulp) davası, Nezir Tekçi davası, Ergenekon davası, Zirve Yayınevi davası, Musa Çitil davası, 12 Eylül davası, Temizöz ve Diğerleri”

Evet, son olarak Lice davası var. Bunlar, uluslararası literatürde “Yüzleşme davaları” olarak kabul ediliyor. Toplumsal önemi büyük, çok sayıda mağdurunun olduğu, “yüksek profilli” olarak tanımlanan bu davaları hem Hafıza Merkezi hem de çok sayıda insan hakları örgütü izlemeye almıştı. Bu davalardaki yargısal pratiği izlemek, nelerin yapıp yapılmadığını, nelerin soruşturulup soruşturulmadığını gözlem altına almak önemliydi. 1990’lı yıllardaki ağır insan hakları ihlallerine ilişkin toplam 15 dava vardı. Bu davaların büyük bir bölümü son iki yıl içinde, tüm sanıkların beraat ettirilmesiyle kapatıldı. Halihazırda devam eden sadece dört dava kaldı.

Devam eden davalar hangileri?

Ankara’da devam eden ve Mehmet Açar, İbrahim Şahin, Korkut Eken gibi çok sayıda sanığın yargılandığı bir dava var. Musa Anter davasıyla Diyarbakır’daki JİTEM olgusunu araştıran iki dava birleştirilip “JİTEM ve Anter davası” haline getirildi, o devam ediyor. Ayrıca Dargeçit ile Kızıltepe’de 1990’lı yıllarda gerçekleştirilen zorla kaybetmelere ilişkin iki ayrı dava var. Bunlardan biri Ankara’da, diğeri de Adıyaman’da görülüyor. Yüzleşme davalarının çok büyük kısmı, olayın gerçekleştiği yerlerin dışında, farklı yerlerde yürütüldü, yürütülüyor. Bu da sorunlardan bir tanesi.

Nakledilen bütün davaların beraatle sonuçlandırılmasına ilişkin genel bir kanı var...

Nakledilsin veya edilmesin, davaların tamamı beraatle sonuçlanıyor. Tabii bazı yargılama pratiklerinde

farklılıklar oldu. Mesela Temizöz ve Diğerleri davasında, esas hakkındaki mütalaada bazı sanıklar hakkında 9’ar kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası talep edilmişti. Fakat dava nakledildikten sonra, yeni savcılar başka taleplerde bulundular. Muhtemelen dava nakledilmeseydi de sonuç değişmeyecek ve beraat kararları verilecekti. Çünkü bu davalarla ilgili genel tutum daha “makro” bir yaklaşımın meselesi gibi görünüyor.

“DAVALAR, ZAMAN AŞIMINA GÜNLER KALA AÇILDI”

1990’lı yıllarda işlenen suçlara, ağır insan hakları ihlallerine ilişkin davalar ilk ne zaman, hangi konjonktürde açılmıştı? Çözüm sürecinde mi? Bu davalar belli bir siyasi sürecin parçası mıydı?

Bir kere ağırlıkla 1990-1997 yılları arasındaki olaylara ilişkin bu soruşturmalar, çok uzun yıllar soruşturma savcılıklarında sürüncemede bırakılmıştı. Fakat zaman aşımına günler kala, çoğunluğu 2011, 2012 ve 2013 yıllarında olmak üzere bu davalar açıldı. Elbette Türkiye’nin çatışmasızlık döneminde olduğu, görece daha rahat bir dönemin ürünüydü bu davalar. Öte yandan özellikle sanıklar son dönemde bu davaların manipülatif olduğuna, davaların açılmasında cemaatin etkisi olduğuna ilişkin savunmalar yapıyor. Mesela Musa Anter davasında sanık Hamit Yıldırım, Aralık 2016’daki duruşmada bunu açıkça dile getirdi. Keza Temizöz davası sanıkları da aynı iddiayı dile getirdi. “Biz görevimizi yaptık ve bu davalar da cemaatle mücadele ettiğimiz için açıldı” savunması yaptılar. İnsan hakları savunucuları açısından bu iddialar, esas büyük soruyu sormayı engellemiyor. Bu davalar nasıl açılmış olursa olsun, bu olaylar yaşandı, bu insanlar kaybedildi, infazlar gerçekleştirildi. Sorumlular her kim ise bunların saptanması, yargılanması ve cezalandırılması gerekir.

Görece “rahat” bir dönemde açılan ve insan hakları ihlallerini soruşturan davaların, şimdi teker teker beraatle sonuçlanmasının, çatışma dönemine dönülmüş olmasıyla, siyasi iktidarın yapısı ve etkisiyle doğrudan ilgili olduğunu düşünüyor musunuz?

Türkiye’deki yargısal sistemin daima siyasi iklimden etkilendiği düşünülürse, elbette bu söylenebilir. Ama en az bunun kadar etkili olan meselelerden biri, yargının yapısal olarak hiçbir zaman bağımsız ve tarafsız bir pozisyonunun olmamasıdır. Zaten o yüzden de bütün bu ağır insan hakları ihlallerinin etkili bir şekilde soruşturulması, hakikatlerin ortaya çıkarılması isteği yok.

“EN GİZLENEMEYECER OLAYLAR YARGI KONUSU OLDU”

O halde bu davalar niye açıldı?

Önemli bir soru bu. 2001 sonrasında, ağır insan hakları ihlalleri görece düşüşe geçtiğinde sanki perde aralanır gibi olmuş, küçük de olsa yüzleşme iradesi tezahür etmişti. Bu da hem siyasi alanda hem de insan hakları mücadelesi yürütenler açısından önemli bir heyecan yaratmıştı. Böylece mağdurların da talepleri görünür hale gelmeye başlamıştı. Ayrıca zorla kaybetmeler ve hukuk dışı infazlarda 2001’den itibaren hızlı bir iniş yaşandı. Yargının görece daha az basınç altında olduğu o dönemde, elbette ortada bir de siyasi irade vardı ki, bu davalar açıldı. Böylece 2008’e, 2009’a, 2010’a doğru yavaş yavaş soruşturmalar açılmaya, iddianameler hazırlanmaya başlandı. Fakat açılan davaların sayısı hiçbir zaman gerçeklerle yüzleşme iradesini yansıtacak kadar fazla olmadı. Daha ziyade en gizlenemeyecek olan olaylar yargı konusu oldu. Fakat bu bile sürdürülemedi. Bunda, değişen siyasi iklimin etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ama siyasi iktidara direnebilecek bir yargısal yapı söz konusu olsaydı, yargısal süreç siyasi iklime tabi olmaz, etkin soruşturmalar yapıp cezasızlık zırhı delinebilirdi.

Siz bu davaları fiilen izleyen hukukçulardan birisiniz. Yargılama safhalarına ilişkin genel izleniminiz nedir?

Eğer yargı olarak bu tür davaları sıradan cinayet davaları olarak ele alırsanız, sizin açınızdan dokunulamayacak kişi ve kurumlar varsa ve o sınırlar içinde bir soruşturma yapmak zorundaysanız, zaten nasıl bir sonuca ulaşacağınız daha baştan bellidir. Nitekim öyle oldu. Fakat eğer siz, bu ağır insan hakları ihlallerinin toplumun geleceğini de zehirleyen olaylar olduğunu kabul ederseniz, bunları bertaraf etmek üzere etkin soruşturma yürütür, tüm failleri ortaya çıkarır ve yargılar, cezalandırırsınız. O zaman gerçek bir yüzleşme süreci işletmiş olursunuz. Böyle bir yaklaşım olmadığı için soruşturmalar derinleştirilmedi, devlet sırrı duvarı aşılamadı. Davaların çoğunda, soruşturma veya dava konusu olaylarda görev almış olan kişilerin listesi istendiğinde, bunların neredeyse hiçbiri ilgili birimler tarafından mahkemeye paylaşılmadı. Hatta Kulp

davasında belgeler istendiğinde, bunların Gölcük depremi sırasında sular altında kaldığına ilişkin bir yanıt geldi. Oysa yapılan araştırmada, deprem sonrasında bu konuda herhangi bir bildirim yapılmadığı ve hiçbir resmi makamın, arşivin bu şekilde zarar gördüğüne ilişkin bilgi sahibi olmadığı anlaşıldı. Türkiye’de hep muhafaza edilen bir cezasızlık zırhı olduğu gibi, mahkemeler için de çizilmiş “araştırılabilirlik” sınırı var. Bütün araştırma ve soruşturmalar bu sınırlar içinde yapılabildi ki, bu sınırlar sorumluları saptamaya bile elvermeyecek kadar dardı.

Yani ortaya çıkarılan deliller, sanıklara ceza vermeye yetmeyecek düzeyde az mıydı?

Hayır, her şeye rağmen toplanan delillerin bile, sorumluların tespitine ve cezalandırılmasına elverecek düzeyde olduğunu düşünüyoruz. Fakat bu da yapılmadı. Davalar, mağdurlardan kaçırılarak, olayın yaşandığı yerlerden binlerce kilometre öteye taşındı. Mağdurlar bu davaları takip edebilmek için bu mesafeleri katetmek zorunda kaldı. Lice davası İzmir’e, Kızıltepe, Kulp davaları, Diyarbakır’daki JİTEM ve Musa Anter davaları Ankara’ya, Vartinis davası Kırıkkale’ye, Dargeçit davası Adıyaman’a taşındı.

Hangi gerekçeyle?

Güvenlik gerekçesiyle. Ama mesela Temizöz ve Diğerleri davası bu gerekçeyle Eskişehir’e nakledilirken, Ali İsmail Korkmaz davası da aynı gerekçeyle Eskişehir’den Kayseri’ye nakledildi. Oysa faillerin suçu işledikleri yerde mahkeme karşısına çıktığını görmek mağdur yakınlarının adalet duygusunun tatmini açısından önemlidir. Çünkü özellikle paramiliter güçler söz konusuysa, mağdurlar çoğunlukla sanıkları tanıyorlar. Dolayısıyla olay mahallinde sanık sandalyesine oturduklarını görmenin mağdur yakınları açısından ayrı bir anlamı var. Ayrıca nakiller, duruşmalara katılımı, dolayısıyla davaya sahip çıkılması ve takibini sürdürülebilir olmaktan çıkarıyor.

1990’lı yıllardaki suçlara ilişkin açılan 15 davadan 11’i sonuçlandı ve sanıklar hakkında beraat kararları verildi. Bu davalar Anayasa Mahkemesi veya AİHM’e taşınacak mı?

Zaten bu davaların çoğu hakkında daha önce verilmiş AİHM kararları var. AİHM, 1990’lı yıllara ilişkin hak ihlallerinin birçoğu için iç hukuk yollarının tüketilmesini beklemeden ihlal kararı vermişti. Aynı olaya ilişkin AİHM ihlal kararı verirken, Türkiye mahkemeleri “yeterli ve inandırıcı delil” bulunamadığı gerekçesiyle beraat kararları verdi. Aynı olayı değerlendiren iki mahkemenin bu kadar farklı sonuçlara varmasının izahı yok.

Peki beraatle sonuçlanan ama AİHM’in daha önce ihlal kararı verdiği davaların tekrar AİHM’e gitmesi teknik olarak mümkün mü?

Elbette. Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi süreçleri tüketildikten sonra AİHM’e gidilecek. Çünkü

AİHM daha önce bu davaların esasına ilişkin değil, soruşturmanın etkili yürütülüp yürütülmediği bağlamında araştırma yapıp Türkiye aleyhine karar almıştı.

Çok kilit bir dava olarak kabul edilen 12 Eylül davasının akıbeti ne oldu?

1980’lerde 650 bin insan gözaltına alındı. O zaman gözaltı süresi 90 gündü ve gözaltına alınanların çoğu ağır işkenceler gördü, idamlar, infazlar yapıldı. Milyonlarca insan fişlendi, pasaportlarına el kondu. Fakat bu dönemin ihlallerine ilişkin açılmış tek bir dava var: 12 Eylül davası. Onun da sadece iki sanığı vardı: Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya. Dava 2010 referandumundan hemen sonra yapılan çok sayıda suç duyurusuna istinaden, 2012 yılında açıldı. Ocak 2012’de iddianame hazırlandı, Nisan 2012’de duruşmalar başladı ve Haziran 2014’te karara bağlandı. İki sanık hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verildi ve “takdire” müebbet hapse çevrildi. Sanıkların ikisi de bu süreçte öldü ama karar temyiz edildi. Yargıtay Başsavcılığı da zaman aşımı gerekçesiyle kararın bozulması ve davanın düşmesi gerektiği yönünde görüş belirtti. Yargıtay da zaman aşımı olduğu tespiti yapıp ölüm nedeniyle davanın düşmesi önünde karar verdi. Böylece kararı tekrar 10. Ağır Ceza Mahkemesi’ne yolladı. 10. Ağır Ceza Mahkemesi de kendi verdiği müebbet hapis cezasını, zaman aşımı olduğuna ilişkin tespite uyarak ölüm nedeniyle kaldırdı. Bu karar da mağdurlar tarafından temyiz edildi ve şu anda Yargıtay Başsavcılığı’nda.

Yeni yargı, Evren ve Şahinkaya’yı öldükleri halde mahkum etmemeye mi yöneldi?

Çok ilginç bir süreç aslında. 2010 referandumu sürecinin en büyük vaatlerinden biri, darbecilere yargı bağışıklığını sağlayan Anayasa’daki geçici 15. maddenin kaldırılacağı ve darbecilerle yüzleşileceğiydi. Ama dağ fare doğurdu. Bir kere sadece 1980-83 yılları arasındaki olaylara ilişkin bir soruşturma yürütüldü ve sanıklara sadece “Anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve Meclis’i görevini yapmaktan alıkoymak” suçlaması yöneltildi. Fakat insanlığa karşı suçlar kategorisindeki bütün işkenceler, hukuk dışı infazlar sürecin dışında bırakıldı. Oysa iddianamede bu suçlara ilişkin çok büyük bir bölüm ayrılmış, gözaltına alınanlara, işkencelere, işkencehanelere ilişkin tespitler yapılmıştı. İddianamede saptanmalarına rağmen sanıklara suçlama olarak yöneltilmediler. Binlerce insan suç duyurusunda bulunmuştu ama bunların dosyaları ayrıldı ve Diyarbakır 5. No’lu Cezaevi’ndeki işkenceler dâhil olmak üzere bunlar hakkında kovuşturmaya yer olmadığı yönünde kararlar verildi. 12 Eylül davasındaki genel yaklaşım, daha sonra 1990’lı yıllara ilişkin davaların hepsinde geçerli oldu. 12 Eylül davasında mahkeme, Genelkurmay’dan darbe planlamasına, darbe planında kimin hangi pozisyonda yer aldığına ilişkin belgeler istedi ama bunlar mahkemeye verilmedi. Çünkü o davada da dokunulamayacak çekirdeğe gelindiğinde frene basıldı.

“CEZASIZLIK ZIRHI YENİ YASALARLA İYİCE KALINLAŞTIRILDI”

Yeni yargı, devlet açısından çekilmemesi gereken tuğlayı çekmedi, öyle mi?

Tabii öyle de söylenebilir. 1980 ve 1990’lardaki ihlallerin toplamıyla açılan davaların sayısını mukayese ettiğimizde, ihlallerin çok çok azının yargı konusu olduğu zaten açık ama açılan davalarda da kritik noktaya varıldığında yargı geri çekiliyor. Teorik olarak ceza davalarından beklenen en önemli sonuç, tekrarını engellemek, caydırıcılığı sağlamak ve topluma da “böylesi uygulamalar cezalandırılır, rahat olun” mesajı vermektir. Fakat bu süreçte tam tersi yapılarak cezasızlık zırhını iyice kalınlaştıran yasalar çıkarıldı. Keza onca Meclis ve Başbakanlık raporlarına, siyasilere beyanatlarına, mağdurlara, tanık ifadelerine rağmen mesela JİTEM olgusu hiç araştırılmadı.

2010 referandumu sürecinde AKP 12 Eylül davasını siyasi olarak işlevselleştirdi. Çözüm sürecinde 1990’lı yıllara ilişkin davalar hakeza. Kuyular kazılıyor, kemikler çıkarılıyor, soruşturmalar yürütülüyor ve sanki geçmiş eşeleniyordu. Dolayısıyla sürecin sadece hukuki değil, siyasi bir süreç de olduğunu görmemek mümkün değil...

Keza davaların zaman aşımına uğramasına birkaç gün kala açılmaları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Söylediğinizi düşündürülen güçlü emareler var tabii. Türkiye yargısının bağımsız ve tarafsız olmaması, böyle davranacak şekilde donatılmamış olması zaten doğrudan siyasi yönlendirme olmasa da bu sonuçları doğurmaya müsait. Yani sizin ima ettiğiniz biçimiyle işlerin illa talimatla yürütülmesi gerekmiyor.

Mağdur yakınlarının, annelerinin bir kısmı yıllardır Cumartesi günleri İstanbul’daki Galatasaray Lisesi önünde buluşuyordu. Fakat yakın zamanda o buluşmalara da sert müdahaleler yapılmaya başlandı. Yargının beraat kararlarıyla iktidarın Cumartesi Anneleri’ne yönelik müdahalesini ayrı süreçler olarak değerlendirmek mümkün mü?

Hayır, tüm bunlar birbirini tamamlayan bir puzzle’ın parçaları olarak görünüyor. Siyasal ve yargısal alanda yakın zamanda yaşanan dönüşüm, bu soruna yaklaşımda da bambaşka bir evreye geçilmesini beraberinde getirdi. Kayıp yakınlarına ilişkin müdahaleler, “aslında iddia ettiğiniz olaylar gerçekleşmedi” inkârının bir uzantısı. Oysa bu olaylar gerçekleşti ve çoğuna ilişkin AİHM kararları var. Dolayısıyla Cumartesi Anneleri’nin talebi son derece insani olduğu gibi, hukuken de çok güçlü.

Rakamlarla ilgili ihtilaflar çok fazla; Türkiye’de kaç faili meçhul var?

Buna ilişkin hiçbir insan hakları kuruluşunun elinde doğrulanmış bir sayısal veri yok. Ama zorla kaybetmelerle ilişkin veriler var.

Temizöz ve Diğerleri davası karar duruşması öncesi kayıp yakınlarıyla yapılan basın toplantısından. 4 Kasım 2015, Ankara.

“HUKUK DIŞI İNFAZ 7 BİNDEN FAZLA, ZORLA KAYBETMELER İSE 1.350 CİVARINDA”

Zorla kaybetmelerle faili meçhuller arasındaki fark ne?

Zorla kaybetme, bir kişinin devlet görevlileri ya da onların otoritesi ve yönlendirmesi altında çalışan kişiler, kurumlar tarafından alınıp, hukukun koruması dışına çıkarılıp bir daha akıbeti hakkında bilgi alınamaması demek. Çoğu zaman bedenler bulunamıyor. Hukuk dışı infaz veya kamuoyunda bilinen tabirle faili meçhullerde ise beden bulunuyor ama fail “belli” değil. Tahmini verilere göre Türkiye’de hukuk dışı infazlar, zorla kaybetmelerden daha fazla. İnsan Hakları Derneği hukuk dışı infaz sayısının 7 binden fazla olduğunu tahmin ediyor. Gerek İHD ve TİHV gerekse Hafıza Merkezi’nin yaptığı çalışmalara göre zorla kaybedilen, yani gözaltında kaybedilen insan sayısı da 1.350 civarında. Tek tek doğrulanmış olay sayısı 500’den fazla.

“TÜRKİYE KANUNLARINDA ‘ZORLA KAYBETME’ DİYE BİR SUÇ YOK!”

Hangi yıldan itibaren?

1980’den itibaren tabii ama zorla kaybetme yöntemi olarak 1990’lı yıllarda yaygınlaştı. Tahminen 1980-1990 arasında zorla kaybedilen 33 kişi var. 1990 ile 2000 arasında ise bu sayıda korkunç bir artış yaşandı. Temizöz ve Diğerleri davasında gündeme geldiği üzere birtakım gizli soruşturma merkezleri var. İnsanlar oralara götürülüp sorgulanıyor ve iddialara göre sonra bedenleri hiçbir zaman bulunmamak üzere çeşitli yerlere

gömülüyor. Uluslararası hukuk literatüründe de zorla kaybetmeyle faili meçhul arasında önemli farklar var. Bedeni hiçbir zaman bulunamayan kişinin yakınları yas tutamadığı için sürekli bir işkenceye maruz kalıyor. “Kemiklerimizi istiyoruz” talebinin arkasındaki temel his de bu zaten. Cemil Kırbayır’ın zorla kaybedildiği TBMM raporuyla saptanmış olduğu halde, annesi Berfo Kırbayır 104 yaşında ölene kadar oğlunun akıbetini öğrenemedi, yasını tutamadı ve gözleri açık gitti. Dahası, Türkiye kanunlarında “zorla kaybetme” diye bir suç yok.

Nasıl yani?

2005 yılında, AB uyum süreci çerçevesinde TCK’da insanlığa karşı suçlara ilişkin bazı önemli eklemeler yapıldı. Fakat bu düzenlemelerde “zorla kaybetme” bir suç olarak tanımlanmadı. Dolayısıyla 1990’lı yıllardaki zorla kaybetme olaylarının büyük bir kısmı hâlâ o dönemde geçerli olan “adam öldürme”, yani tekil cinayet vak’aları olarak soruşturmaya konu oldu.

Zorla kaybetmelerin insanlığa karşı suç olarak tanımlanmasının önemi nedir?

İnsanlığa karşı suçlarda zaman aşımı olmuyor. Ama olayları tekil cinayetler olarak yasal kapsama aldığınızda, 12 Eylül davasında olduğu gibi aradan 20 yıl geçince zaman aşımından davayı rafa kaldırabiliyorsunuz.

Kaynak:

Gazete Duvar, 15 Aralık 2018

<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/12/15/emel-atakturk-yuzlesme-davalarinda-devlet-sirri-duvari-asilamadi/>

HAFIZA MERKEZİ'NİN CEZASIZLIKLA MÜCADELE

DURUŞU VE DAVA İZLEME PRATIĞİNİN ROLÜ

Hafıza Merkezi kurulduğu günden bugüne birbirini tamamlayan çalışmalarının hukuksal boyutunda, Türkiye'de iktidardan iktidara devredilen, süreklilik arz eden, yasama ve yargı uygulamasıyla da onay bulan bir devlet pratiği olan çok boyutlu 'cezasızlık' olgusuna, yargılama pratiği üzerinden odaklanıyor.

Mağdurları, yoğunlaştığı alanlar ve boyutları dönemden döneme farklılık gösterse de Türkiye'de insan hakları ihlallerinin sorumluları her dönemde mevcudiyetlerini korudular, dokunulmaz oldular. Dolayısıyla, cezasızlığın bir siyasi kültür ya da devlet politikası olarak sürekliliği göze çarpıyor. Bu itibarla, cezasızlık olgusuyla mücadele etmek adına, bu sürekliliği sağlayan ve destekleyen yasal kaynakların ve yargı pratiğinin tespit edilerek ortadan kaldırılması acil bir ihtiyaç olarak kendini gösteriyor¹.

Geçmişte yaşanan hak ihlallerine ilişkin hakikatlerin ortaya çıkmasına, toplumsal hafızanın güçlenmesine ve bu ihlallerden etkilenenlerin adalete erişmesine katkı sağlamak hedefleriyle 2011 yılında kurulan Hafıza Merkezi, kurulduğu günden bugüne, birbirini tamamlayan çalışmalarının hukuksal boyutunda, Türkiye'de iktidardan iktidara devredilen, süreklilik arz eden, yasama ve yargı uygulamasıyla da onay bulan bir devlet pratiği olan çok boyutlu 'cezasızlık' olgusuna, yargılama pratiği üzerinden odaklanıyor.

Hafıza Merkezi'nin ilk çalışması olan, 90'lı yıllarda hız kazanan ve sayısal boyutu hakkında kesin verilerin bulunmadığı zorla kaybetmeler konusunda olgusal doğrulama yapmak amacıyla yürütülen belgeleme çalışmasının² üç yıla yayılan saha araştırmalarından elde edilen hukuki veriler, mağdur yakınlarının anlatımlarıyla birlikte incelendiğinde, zorla kaybetme suçunun faillerinin nasıl cezasızlık zırhıyla korunduğunu, kayıp yakınlarının ve aslında tüm toplumun "hakikati bilme hakkı"nın nasıl ihlal edildiğini, kovuşturma ve soruşturma süreçlerinde yaşanan sorunları, kayıp yakınlarının adalete erişiminin ne tür mekanizmalarla engellendiğini, bu uğurda devletin geliştirmiş olduğu repertuarını somut dayanaklar üzerinden tartışmaya olanak sağlıyor.

Bu çalışmanın devamında, cezasızlık sonucu doğuran

¹ Bu tespite dayanak olan detaylı analiz için bkz. *Cezasızlık Sorunu: Soruşturma Süreci* https://hakikatadaletahafiza.org/kaynak_tipi/yayinlarimiz/

² Üç yıla yayılan saha araştırmalarından elde edilen verilerle oluşturulan veritabanı için bkz. www.zorlakaybedilenler.org Toplanan verilerin, sosyolojik analizine ilişkin *Konuşulmayan Gerçek: Zorla Kaybetmeler* başlıklı rapor ile hukuki analizine ilişkin *Zorla Kaybetmeler ve Yargının Tutumu* başlıklı birbirini tamamlayan iki rapor yayımlanmıştır. Raporlar için bkz. https://hakikatadaletahafiza.org/kaynak_tipi/yayinlarimiz/

yasal düzenlemeleri saptamayı, mevzuatın uygulanmasına ilişkin temel sorun alanlarını mercek altına almayı hedefleyen çalışmalar yürütüldü³.

Hafıza Merkezi'nin çok boyutlu cezasızlık olgusuna, yargılama pratiği üzerinden odaklandığı çalışmaların yürütüldüğü zaman diliminde, 2007 yılında başlayan Ergenekon soruşturmasının etkisiyle, geçmişte devlet görevlileri tarafından işlenmiş ağır insan hakları ihlallerine, aydınlatılmayı bekleyen faili meçhul cinayetlere, zorla kaybetmelere ve siyasi suikastlara ilişkin bir dizi dava ve soruşturma açıldı. 90'lı yıllarda yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin faillerinin yargılanması ihtimalini gündeme getiren bu soruşturma ve davalar, mağdur yakınları için adaletin tecelli edeceği beklentisi doğurdu, heyecan yarattı.

Hiçbir dönemde dokunul(a)mayan sorumluların şüpheli sıfatıyla, meşrulaştırılan fiillerin ise suç olarak tanımlandığı iddianamelerin tartışılacağı mahkeme salonları, hesap verebilirliğin sağlanma mekânı olma ihtimalini barındırmasının yanı sıra, uzun yıllar boyunca resmî makamlar önünde hakikati dile getirme çabaları sonuçsuz kalmış kayıp yakınlarının seslerini duyurabilmeleri için de bir alan oluşturacak; kutuplaşmış toplumun belirli bir kesimine ulaştırılamamış olan hakikatler, bu sayede, kamusal tartışmaya açılmış ve topluma farklı bir bilgi kaynağı sunulmuş olacaktır⁴.

Geçmişle yüzleşme niteliği taşıyan sembolik davaların açılmaya başlanması, cezasızlıkla mücadelede bir yöntem olarak dava izleme konusunun insan hakları alanında çalışan kurumların gündemine girmesini sağladı. Bu bağlamda, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) 2010 yılı itibarıyla Demokratikleşme Programı Çerçevesinde "İnsan Hakları Dava İzleme" adı altında yürüttüğü çalışmada "geçmişle yargılamalar yoluyla yüzleşmek" adına "yüzleşme" niteliği taşıyan davaları mercek altına almış ve *Temizöz ve Diğerleri* davasını

³ Bu konuda, *Cezasızlık Sorunu: Soruşturma Süreci ile Türkiye'nin Cezasızlık Mevzuatı* başlıklı iki rapor hazırlanmıştır. Raporlar için bkz. https://hakikatadaletahafiza.org/kaynak_tipi/yayinlarimiz/

⁴ Detaylı analiz için bkz. Melis Gebeş, "Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Ceza Adaleti" *Dava İzleme: Duruşma Salonunda Devlet ve Yurttaş* içinde, sf. 22-30. https://hakikatadaletahafiza.org/kaynak_tipi/yayinlarimiz/

Lice Davası Duruşması, 18 Mayıs 2017 / Çizen: Bilge Emir

Lice Davası Duruşması, 16 Şubat 2017 / Çizen: Su Vardal

Yavuz Ertürk (Kulp) Davası Duruşması, 12 Haziran 2017 / Çizen: Bilge Emir

izlemeye başlamıştı. Ağır insan hakları ihlallerine karıştığı iddia edilen devlet görevlilerinin yargılandığı davalarda gözlemci olarak bulunarak yargısal pratiğin mercek altına alındığı dava izleme faaliyetleriyle, mahkeme salonlarında yaşananları objektif biçimde kaydetmek, güvenilir bilgilere dayanan, kamusal erişime açık arşiv oluşturmak ve en nihayetinde cezasızlık olgusuna ilişkin toplumsal farkındalık yaratılmasına katkıda bulunmak hedeflendi.

2015 yılı itibarıyla *Hafıza Merkezi* tarafından devralınan *failibelli.org* sitesi ve izleme faaliyetleri kapsamında *Hafıza Merkezi*, odak olarak, şiddet yüklü geçmişle hesaplaşma zemini sunan kritik öneme sahip davaları belirledi: Yavuz Ertürk (Kulp) Davası, Nezir Tekçi Davası, Kızıltepe JİTEM Davası, Dargeçit JİTEM Davası, Mete Sayar (Görümlü) Davası, Naim Kurt Davası, Ankara JİTEM Davası, Vartinis (Altınova) Davası, Lice Davası, Musa Anter ve JİTEM Ana Davası, Temizöz ve Diğerleri Davası, Musa Çitil Davası. 2016 yılı boyunca, belirlenen davalardan yargılaması devam edenlerin izlenmesine devam edildi.

2017'DE NASIL BİR İZLEME YAPILDI?

Başlangıçta, *Hafıza Merkezi* ekibi tarafından yürütülen, daha sonra bir gözlemci ya da bazen bir gazeteci aracılığıyla duruşmaların raporlanması ya da haberleştirilmesine dayanan izleme pratiği, 2017 yılında sistematik bir form kazandı.

30 Eylül-2 Ekim 2016 tarihlerinde “*Devam Eden Çatışma Şartları Altında Geçiş Dönemi Adaleti: Mekanizmalar, Dünya Deneyimi ve Türkiye*” başlığı altında Şırnak Barosu’yla işbirliği içinde düzenlenen geniş katımlı bir eğitim sonrasında izlenen davalar için izleme ekipleri oluşturuldu.

2017 yılından itibaren hukukçu, sosyal bilimci, gazeteci ve görsel sanatçıları içeren izleme ekipleri ile dünyada dava izleme pratiğini en sistematik, metodik ve kapsamlı uygulayan kurum olan AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafınca belirlenen genel çerçeve referans alınarak, dava izleme faaliyeti için “*Cezasızlıkla Mücadele Yöntemi Olarak Toplumsal Davaları İzleme Kılavuzu*” hazırlandı.

Mağdur hakları odaklı izleme perspektifini merkeze alarak yürütülen izleme faaliyeti öncesinde mahkemelere “görev belgesi” sunuldu, bağımsız gözlemcilerin mevcut olduğu duruşma salonunun fiziksel koşulları dahil olmak üzere dava sürecinde yargı aktörlerinin tutumları gözlemlendi.

Uluslararası standartlar dikkate alınarak oluşturulan dava izleme kılavuzunda yer alan ilkelere göre izleme yapılması, farklı davaları izleyen ekiplerin gözlemlerinin dayandıkları temellerin ve hazırladıkları raporlarında öne çıkan hususların aynı standartlar referans alınarak

raporlaştırılması imkânını yarattı. Böylece yaygın ve sistematik olarak işlenen ağır insan hakları ihlallerinde yargının tutumuna dair genel görünümün değerlendirilebileceği bir olanak doğdu.

2018'DE GENİŞLEME, YENİ DAVALARIN EKLENMESİ

Hafıza Merkezi'nin, 90'larda devlet görevlilerinin dahliyle yaygın ve sistematik olarak işlenen hukuk dışı infazlar ve zorla kaybetmelere ilişkin davalarla başladığı izleme çalışmasının kapsamı zaman içerisinde genişlemeye devam etti. Önümüzdeki yıllarda da genişlemenin devam etmesi öngörülmüyor.

2018 yılına gelindiğinde, şiddet yüklü geçmişle hesaplaşma zemini sunması beklenen, kritik öneme sahip olduğu için izlenen on davanın dördü beraat kararıyla sonuçlandı. Bu beraat kararları, son üç yılda insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında gözlemlenen gerilemeyle birlikte değerlendirildiğinde, yargılaması devam eden davaların yanı sıra geçmişin bugüne sirayet ettiğini, geçmiş hak ihlallerinin sorumlularının hesap verebilirliğinin sağlanmamasının yeni ihlallere davetiye çıkardığını ve cezasızlığın sürekliliğini gösteren kritik öneme sahip davaların da izlenmeye başlanması ihtiyacı ortaya çıktı.

Bu temelde yaptığımız analizde, toplantı-gösteri sırasında polis/asker şiddetine dayalı ölümler, gündelik hayatta sivillerin uğradığı yaşam hakkı ihlalleri, panzer ve zırhlı araçlara dayalı ölümler, çatışmalı ortamda hedef olan siviller gibi kategoriler oluşturarak izleme kapsamını genişlettik.

Berkin Elvan Davası, Barış Kerem ve Oğuzhan Erkul Davası, Hrant Dink Davası, Enes Ata ve Mahsum Mızrak Davası, Medeni Yıldırım Davası, Kemal Kurkut Davası, Şahin Öner Davası ile Muhammed ve Furkan Yıldırım Davası 2018 yılında izlemeye başladığımız davalar oldu. Bu davaları, bir önceki yıldan farklı olarak ekipler halinde değil, (çoğu zaman *Hafıza Merkezi* ekibinin de aralarına katıldığı) avukat ve gazeteci gözlemcilerle izledik. Kapsamın genişlemesiyle birlikte devlet şiddetinin çeşitli görünümleri karşısında yargının tutumu üzerine güncel ve somut bir analiz yapma imkânımız doğdu.

FAILİ BELLİ: İKİ DAVA DAHA BERAATLE KAPANDI

Faili Belli projesinde takip ettiğimiz ve 1990'lı yıllarda kamu görevlilerinin dahliyle gerçekleştirilen zorla kaybetme, yasa dışı ve keyfi infaz suçlarına ilişkin sürdürülen sınırlı sayıdaki yargılamalardan Lice Davası ve Kulp (Yavuz Ertürk) Davası 2018 yılı itibarıyla cezasızlıkla sonuçlandı. Faili Belli kapsamında, geçmişle yüzleşme imkânı taşıdığına inandığımız dört davayı izlemeye devam ediyoruz.

LİCE DAVASI

Diyarbakır'ın Lice ilçesinde 22 Ekim 1993 tarihinde 15 sivilin, Yüksel Bayar isimli askerinin ve dönemin Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın öldürülmesiyle sonuçlanan askeri operasyonlarla ilgili açılan **Lice Davası** 2013 yılında başlamıştı. Dava kapsamında eski Diyarbakır Jandarma Alay Komutanı Eşref Hatipoğlu "Birden fazla kişiyi aynı sebeple öldürme, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik, cürüm işlemek üzere teşekkül oluşturmak", Üsteğmen Tünay Yanardağ ise "Taammüden öldürme, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik, cürüm işlemek üzere teşekkül oluşturmak" suçlarından yargılanıyordu.

Diyarbakır 8. Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlayan yargılama daha sonra "güvenlik gerekçesiyle" Yargıtay 5. Ceza Dairesi tarafından Eskişehir'e nakledilmiş, Eskişehir'de özel yetkili mahkeme olmadığı gerekçesiyle buradaki mahkeme heyetince tekrar Diyarbakır'a gönderilmiş, buradan da İzmir'e taşınmıştı.

Davanın 7 Aralık 2018 tarihli son duruşmasında sanıklardan Eşref Hatipoğlu hakkında cezalandırılması için kesin ve inandırıcı delil bulunmadığı gerekçesiyle beraat kararı verilirken, Tünay Yanardağ'ın ise cezalandırılmasına yeterli delil elde edilemediği ve sanık 2015 yılında ölmüş olduğu gerekçesiyle hakkındaki davanın düşmesine karar verildi.

KULP (YAVUZ ERTÜRK) DAVASI

8 Ekim-25 Ekim 1993 tarihleri arasında Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde General Yavuz Ertürk komutasındaki Bolu Tugayı tarafından yürütülen askeri operasyonlarda gözetilene alınan ve kendilerinden haber alınamayan 11 kişiye ait toplu mezar 5 Kasım 2004'te bulundu. Konuyla ilgili 2013 yılında hazırlanan iddianame sonrası başlayan **Kulp (Yavuz Ertürk) Davası** kapsamında dönemin Bolu 2. Komando Tugay Komutanı emekli Tuğgeneral Yavuz Ertürk "birden fazla kişiyi aynı sebeple öldürmek, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik, cürüm işlemek üzere teşekkül oluşturmak" suçlarından yargılanıyordu.

İddianamesi Diyarbakır 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nce kabul edilen Kulp (Yavuz Ertürk) Davası daha sonra "güvenlik gerekçesiyle" Ankara'ya nakledilmişti.

Davanın 19 Eylül 2018 tarihli son duruşmasında, sanık Yavuz Ertürk hakkındaki "cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak" suçuna bağlı kamu davasının zaman aşımından düşmesine; Ertürk'ün 11 kişiyi taammüden öldürmeye azmettirmek ve halkı isyana teşvik suçlarından ise ayrı ayrı beraatine karar verildi.

NELER YAPTIK?

2 Eylül 2013 tarihinde başlayan **Lice Davası'nı** Faili Belli kapsamında 17 Mart 2016 tarihinden bu yana takip ediyoruz. Davanın 2017 yılında üç, 2018 yılındaki dört duruşmasını da bu bağlamda takip ettik.

25 Aralık 2013 tarihinde başlayan ve 8 Aralık 2015 tarihinden bu yana takip ettiğimiz **Kulp (Yavuz Ertürk) Davası'nın** da 2017'de dört, 2018 yılındaki üç duruşmasını takip ettik.

Duruşmalar öncesi davayı takip edecek, duruşma raporu hazırlayacak ekipler oluşturuldu. Ekiplerde zaman zaman duruşmayı resimleyen çizerler de yer aldı. Bizler de Hafıza Merkezi ekibi olarak bu duruşmaların bir kısmında bulunduk ve bizzat izledik.

Duruşmalardan önce duyuru çalışmaları yapıldı. Her duruşmadan önce güncellenen genel dava özeti, duruşma bilgileri ve yargılama sürecinin yer aldığı görseller sosyal medya kanallarında dolaşıma girdi. Aynı zamanda basına bültenler gönderilerek duruşma öncesinde davayı ve geçmiş duruşmalarda yaşananları hatırlattık.

Duruşmalar sırasında gelişmeleri anlık iletilerle sosyal medyada yayınladık. İzleyen ekibe katılma imkânı bulamadığımız durumlarda duruşmayı takip edenlerin paylaşımlarını yaygınlaştırmaya çalıştık.

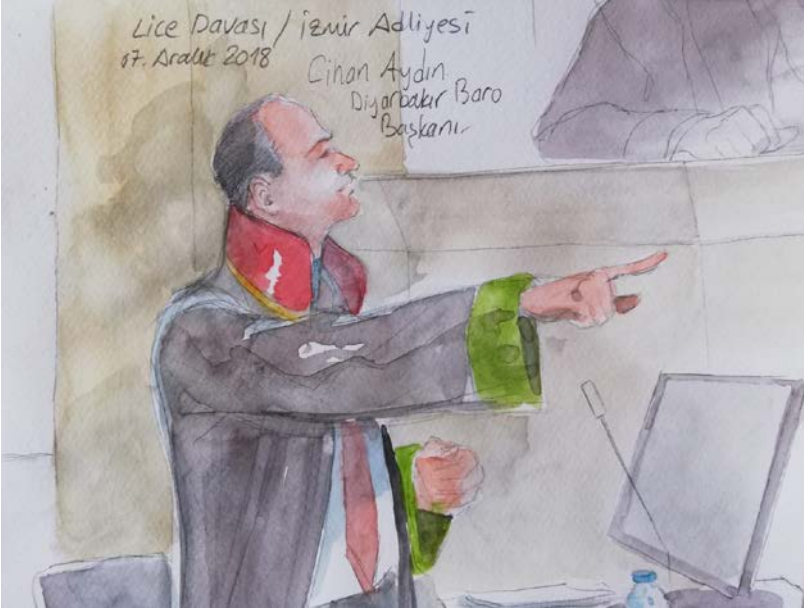
Duruşmalardan sonra o duruşmaya ilişkin haberleri derledik. Bunlardan birini kendi sitemizden de yayınladık. Yine duruşma haberlerini sosyal medya hesaplarımızdan yayınladık. İzleme ekibi tarafından duruşmalara ilişkin hazırlanan ve duruşmaya dair her türlü bilginin yer aldığı raporları sitemizde yayınladık ve daha geniş kesimlere ulaştırılması amacıyla sosyal medya hesaplarımızdan duyurusunu yaptık. Duruşmalar sonrası hazırlanan rapor ve duruşma tutanakları doğrultusunda da sitemizde davayla ilgili bölümleri güncelledik.

Lice Davası Duruşması, 7 Aralık 2018. Çizen: Murat Başol.

SON DURUŞMALAR

İzlediğimiz davalardan Musa Çitil Davası 2014 yılında, Görümlü (Mete Sayar) ve Temizöz ve Diğerleri Davası 2015 yılında, Vartinis Davası ise 2016 yılında benzer şekilde sonuçlanmıştı. Bu davaların soruşturma, yargılama süreçlerinde karşılaştığımız birçok ortak noktadan biri de söz konusu davaların “güvenlik” gerekçesiyle suçun işlendiği bölgelerin çok uzağında başka illere nakledilmesi idi. Lice Davası İzmir’de, Kulp Davası ise Ankara’da görülmekteydi. Dolayısıyla gerek müştekilerin gerekse de müşteki avukatlarının davayı takip etmek üzere duruşmaların görüldüğü illere gidişi çeşitli zorluklar barındırıyordu. Projemiz kapsamında Lice Davası ve Kulp Davası’nın 2018 yılı içerisinde gerçekleşen son duruşmalarına yoğun katılım sağlanmasına çalıştık.

SUNDUĞUMUZ AMICUS CURIAE'LER

Hak temelli sivil toplum örgütlerinin hukuki süreçlere katılma yollarından biri de, içtihadın geliştirilmesini hedefleyerek, *amicus curiae* sıfatıyla bir tarafı olmadıkları davalar hakkında mahkemelere bilgi ya da bakış açısı sunmak. Hafıza Merkezi, yerel ve uluslararası faaliyet gösteren diğer hak örgütleriyle birlikte, Anayasa Mahkemesi'ne ilk *amicus curiae* görüşünü, Hasan Gülünay'ın zorla kaybedilmesiyle ilgili yapılan bireysel başvuruya istinaden sundu. Bu eylemin uluslararası hukukta zorla kaybetme olarak tanımlandığını ve suç oluşturduğunu, bu suçun unsurlarını, suça ilişkin soruşturmanın taşınması gereken özel nitelikleri ve suçun yaygın ve/veya sistematik olarak işlendiği diğer ülkelerin yargı pratiklerinden örnekleri paylaştı. Türkiye'de yargının zorla kaybetmeler karşısındaki tutumuna dair süregiden belgeleme çalışmasına dayanan analiz sonuçlarını da ekleyerek, ulusal hukuk ile uluslararası norm ve standartlar arasındaki mesafeye dikkat çekti ve kapatılması için hayata geçirilebilecek öneriler getirdi. Yayın haline getirdiğimiz bu görüşü incelemek için: <https://hakikatadalethafiza.org/kaynak/zorla-kaybetmeler-hakkinda-amicus-curiae-raporu/>

Ardından, insan hakları hukuku alanında uzman akademisyenlerle birlikte çalışarak, Anayasa Mahkemesi'ne zorla kaybetmeyle ilişkili spesifik konuların derinlemesine ele alındığı iki *amicus curiae* görüşü daha sunuldu. Odaklanılan konular arasında uluslararası insan hakları hukuku ve karşılaştırmalı insan hakları hukukunda zorla kaybetme vakalarında zanaşımı kurallarının uygulanması, hem kayıp yakınları hem de toplumun hakikat hakkının tanınması, zorla kaybetme eyleminin devam eden niteliğine dair hukuki norm, içtihad, ilke ve yaklaşımlar yer aldı. Sunulan bu görüşlerle, henüz konuyla ilgili yerleşik içtihadı bulunmayan Anayasa Mahkemesi'ni, nitelikli içtihad oluşturmada ve en nihayetinde zorla kaybetmelerle ilgili hakikatin ortaya çıkarılmasını ve faillerin belirlenerek uygun cezalara çarptırılmasını sağlayan kararlar vermede desteklemiş olduk.

*Cumartesi Anneleri
Galatasaray Meydanı'ndaki
oturma eylemlerinin
694. haftasında
Hasan Gülünay için adalet
taleplerini yineledi.*

YAYIN: "ZORLA KAYBETME VE HUKUK DIŞI İNFAZ: SORUŞTURMA VE YAPTIRIMLAR"

Geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlalleriyle ilgili hakikatlerin ortaya çıkartılması, faillerin hesap verebilirliğinin sağlanması ve mağdurlara gerekli telafi ve onarımın yapılması için hukuk mücadelesi veren insan hakları örgütleri ve genç insan hakları aktivistlerini mobilize etmeyi hedefliyoruz. Bu çalışma kapsamında Uluslararası Hukukçular Komisyonu tarafından hazırlanan "Zorla Kaybetme ve Hukuk Dışı İnfaz: Soruşturma ve Yaptırımlar" başlıklı yayının çevirisini yayımladık. Bu yayının, zorla kaybetme ve hukuk dışı infaz suçlarında devlet otoritelerinin etkili bir şekilde soruşturma ve kovuşturma yürüterek, failleri orantılı bir cezaya çarptırma yükümlülüğünü ve adli bilimlerin bu süreçte oynadığı rolün önemini ele alıyor. Yayında bu suçların yaygın ve sistematik olarak işlendiği Güney Amerika ülkelerinin ulusal mahkeme kararlarından örneklerin yanı sıra, bu ülkelerin oluşturduğu bölgesel insan hakları mahkemelerinin konuyla ilgili kilometre taşı niteliğindeki içtihadı aktararak, dünyada farklı yargı sistemlerinde bu suçlarla nasıl hesaplaşıldığı gösteriliyor. Türkiye'de hukuk mücadelesi verenlerin üretilen argümanlardan yararlanarak perspektif geliştirebileceği, ilham alacağı bir yayın.

**Zorla Kaybetme ve Hukuk Dışı İnfaz:
Soruşturma ve Yaptırımlar**

Uygulayıcı Rehberi

ICJ

9

MURAT ÇELİKKAN 2018 YILINDA İKİ ÖDÜLE LAYIK GÖRÜLDÜ

Yılın Sivil Haklar Savunucusu Ödülü ve Uluslararası Hrant Dink Ödülü, 2018 yılında Hafıza Merkezi Eş Direktörü Murat Çelikkan'a verildi.

Fotoğraf: David Lagerlöf

Hafıza Merkezi Eş Direktörü Murat Çelikkan, 2018 yılında Civil Rights Defenders tarafından verilen Yılın Sivil Haklar Savunucusu Ödülü ile Hrant Dink Vakfı tarafından Hrant Dink'in doğum gününde verilen Uluslararası Hrant Dink Ödülü'ne layık görüldü. Çelikkan 16 Mayıs 2017'de Özgür Gündem Nöbetçi Genel Yayın Yönetmenliği kampanyasına katılması ve gazetesinin genel yayın yönetmenliği yaptığı günkü nüshasında yer alan bazı haberler gerekçe gösterilerek Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terör örgütü propagandası yapmak suçlamasıyla 18 ay hapis cezasına çarptırılmıştı. 68 gün Kırklareli cezaevinde kaldı ve 21 Ekim 2017'de denetimli olarak serbest kaldı. Murat Çelikkan'ın her iki ödül konuşmasından da kesitleri aşağıda bulabilirsiniz.

“Burada olmamın sebebi yalnızca kişisel çalışmalarım değil, iş arkadaşlarımla ve ülkedeki insan hakları savunucularımın çabalarıdır. Buradayım çünkü birileri kendi inancı için sokağa çıkıp yürüdü, cezaevine girdi. Buradayım çünkü Hrant Dink ve Tahir Elçi gibi bazı insan hakları savunucuları bu mücadele sırasında hayatını kaybetti. Buradayım çünkü Türkiye'deki kadınlar hakları için yürümeye devam ediyor. Buradayım çünkü Türkiye'deki LGBTİ topluluğu tüm engelleme ve tehditlere rağmen kararlı bir şekilde onur günü için yürümeye çalışacak. Buradayım çünkü mahkûmiyet kararlarına rağmen insanlar barış için seslerini yükseltmeye, insan hakları savunucuları abluka altındaki Kürt köylerini savunmaya ve hak ihlallerini belgelemeye devam ediyorlar; ve bütün bunları çok zor koşullar altında sürdürüyorlar. Benden önce gelenlerin attığı dev adımları sayesinde buradayım. Devler bir süre uykuya yatabilir, ama çok nadir ölürlür. Ve hafızaları çok güçlüdür.” - Yılın Sivil Haklar Savunucusu Ödülü kabul konuşmasından.

“Her insani, demokratik, barışçıl talebin kriminalize edilmeye çalışıldığı bir ülkede yaşıyoruz. Adalet gibi hakikat de tabakküm altına alınıyor. Hakikatin gücünden bahsetmek zorlaşıyor. Hakikatin değil inançların gücünden bahsetmekse kolaylaşıyor. Gücü elinde tutanların inanılmasını istediklerinin egemen olduğu bir Türkiye'de yaşıyoruz. Hakikati artık toplumun inanmasını istediklerini kabul ettirme gücüne sahip olanlar belirliyor. Adalet de aynen bu güce tabi olarak işliyor, yani işlemiyor. Ancak bu olumsuzluğa rağmen hakikatin peşinde koşanlar yok değil. Tükenmiyorlar. Ne toplumsal hafızanın egemenlerin belirlediği şekilde oluşmasına, ne adaletin yönetenlerin kırıbağı gibi işlemesine, ne de hakikatin engellenmesine izin veriyorlar. Onlar, işleri ve meslekleri ne olursa olsun, insan hakları savunucuları.” - Uluslararası Hrant Dink Ödülü kabul konuşmasından.

YENİ NESİLE 90'LARI ANLATMAK

Yenilikçi anlatım biçimlerini kullanarak insan hakları ile ilgili konularda farkındalık yaratmış başarılı örnekleri tanımak, bu deneyimlerden öğrenmek için 2018 sonbahar ve kış aylarında "Görsellik, Yeni Teknolojiler ve Hafıza" isimli bir panel serisi yürüttük. Serinin koordinatörü Kerem Çiftçioğlu, çalışmayı Agos'tan Uygur Gültekin'e anlattı.

Hak ihlalleri, kayıplar, faili meçhullerle örülü Türkiye'de, bu geçmiş üzerine çalışan çok sayıda sivil toplum örgütü var. Yaşanan ihlalleri kayıt almak ve bunları anlatmak için çok sayıda çalışma yürütülüyor. Bütün bu çalışmaların kamuoyunda görünür olması için de yoğun bir mesai var. Kamunun nerdeyse hiç kaynak ayırmadığı, destek olmadığı çalışmalar kamusal alanda görünür olma konusunda da ciddi sorun yaşıyorlar. Türkiye'de giderek artan internet ve sosyal medya kullanımı, sivil toplumun derdini anlatabilmesi için önemli bir alan sağlıyor. Ancak şimdiye dek etkili yöntemler ortaya çıkmış değil. Hafıza Merkezi, hak ihlalleri alanında çalışan kurumların yaratıcı anlatım biçimlerini kullanabilmeleri için bir çalışma yürütüyor. Sanal gerçeklik, oyunlaştırma, animasyon gibi alanlarda, yaratıcı anlatım biçimleri konusunda çalışma zemini oluşturmaya çalışıyor. Paneller dizisiyle geniş bir alanda tartışma yürütülmesi amaçlanıyor. 26 Ekim 2018 Cuma günü dizinin ilki olan 'Sanal Gerçeklik' panelini düzenlendi. Panel yoğun ilgi gördü. Çalışmanın koordinatörü Kerem Çiftçioğlu, yeni anlatım biçimleri üzerine yaptıkları çalışmayı Agos'a anlattı.

Çalışmanın kapsamı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Hafıza Merkezi olarak çalışmalarımızı yenilikçi anlatım biçimlerinde ve formlarında anlatabilmek üzerine düşünüyoruz. Bu kapsamda ilk defa 2017 yılının başında bir çalıştay düzenledik. Çalıştayda **veri görselleme, tasarım, video kurgu, animasyon ve yazılım** gibi yaratıcı alanlarda çalışanlarla bir araya geldik. Zorla kaybedilenlerin hikâyelerini nasıl anlatabileceğimizi sorduk. Kendi çalışmalarımızı anlattık ve elimizdeki verileri onlara sunduk. Böylece ellerinde çalışabilecekleri somut bir malzeme oldu ve bir gün boyunca prototipler geliştirdiler. Verileri de kullanabildikleri için bir sonuca ulaşabildikleri verimli bir toplantı oldu. Çalıştayda 10-15 tane proje prototipi ortaya çıktı. İnsan hakları alanında çalışanlar için farklı, alışık olmadığımız bir ortam ve ruh hali vardı. Çok cesaretlendirici oldu. Çalıştayda beğendiğimiz projelerin yapılabilir olanlarından bir liste yaptık ve çalışmaya başladık. Onları geliştirmeye çalışıyoruz. "Kayıplar Lügâtü" bunlardan bir tanesiydi. '365 Lügât'ten ilham alarak düşündüğümüz bu fikirde bir kelimenin normal lügat tanımının anlamının yanına kayıplar evrenindeki anlamını koyduk. Bu fikri görsel olarak sosyal medya üzerinden paylaşabileceğimiz mini bir kampanya olarak kurguladık. Hep olgusal olarak paylaştığımız bilgileri bir de duygusal ilişki kurarak aktarmak istedik. Son derece olumlu tepkiler aldık.

Buna benzer birkaç tane daha çalışma somutlaştı ve çalışmaya devam ediyoruz. Bu süreçten ilham aldık ve sürecin kendisini bir model haline getirip ölçeklendirdik. Şimdi bu çerçevede yeni bir çalışmaya başladık. Sekiz sivil toplum örgütüyle, yine yaratıcı alanlarda çalışanları bir araya getirip uygulamalı bir toplantı yapacağız. Bu kuruluşların verilerini yaratıcı iletişim projelerine dönüştürecek şekilde 8 farklı proje geliştirmeyi amaçlıyoruz. Bu sürece paralel paneller düzenliyoruz. Bu da bir öğrenme ve beslenme süreci oluyor bizim için. İşin uygulamalı kısmını sınırlı sayıda insanla yapabildiğimiz için paneller bize yüksek sesle de düşünme ve daha fazla insanla buluşma imkânı veriyor.

Hikâyemizi, özellikle insan hakları alanında çalışan kuruluşlar olarak geçmişte yaşanan ihlallerle ilgili hakikati yenilikçi biçimlerle nasıl anlatabiliriz, bunu sistematik olarak nasıl yapabiliriz yüksek sesle düşünmek istiyoruz. Bize ilham veren anlatım biçimleri sadece görselleştirme çalışmaları da değil. Mesela oyunlaştırmak bir anlatım biçimi olabilir. Bir eğitim aracı olabilir. Oyun üzerinden anlatmak mümkün. Dünyada ilham veren örnekler var. Bu çerçevede bir dizi paneller düzenliyoruz. Bu panellerin her birinde sanal gerçeklik, oyunlaştırma, veri görselleştirme ve görsel dokümantasyon gibi alanlara odaklanacağız.

Bütün bu çaba, nasıl bir ihtiyaktan ortaya çıkıyor?

Yaşadığımız görece demokratik açılımın olduğu pencere kapandıktan sonra Türkiye'de hafızalaştırma çalışmalarını kamusal mekanları kullanarak yapmak kolay olmuyor. Dolayısıyla kendimizi dijital alanlarda daha iyi ifade edebilme ihtiyacı ortaya çıktı. Dijital alanlar da kapanıyor, takip ediliyor, farkındayız ama biz sadece sosyal medya kullanmaktan bahsetmiyoruz. Bu çalışmaları daha yaratıcı olarak anlatmak sadece bir kurumsal iletişim meselesi değil. Standart dışı, farklı düşünceleri de uygulayabilmek için bir pencere. Yeni alanlar ve yeni kamusal alanlar yaratmamız gerekiyor. Normalde demokrasiye geçişi yaşamış, en azından baskıcı geçmiş döneminden kopuşun yaşandığı yerlerde, belki yaptığımız çalışmalar kamu desteği alır ve kamusal mekanlarda yapılırdı. Örneğin Diyarbakır Cezaevi'nin müze olmasıyla ilgili tartışmalar vardı ve bunlar çok gerçekçi beklentilerdi. Fakat bugün gerçekçi beklentiler olmaktan çıktı.

Ayrıca şu anda sivil toplum kuruluşlarının yaşam alanları daralmış olmasaydı dahi biz yenilikçi yöntemlerle yeni

neslin ilişkilene biçimlerini göz önünde bulunduran iletişim araçlarını öğrenmek istiyoruz.

İnsan hakları alanında çalışan kurumların ifade biçimleri biraz eski mi kalıyor?

Biraz jenerasyon meselesi var. Kendini anlatmayla ilgili esasın kendisini çok ön planda tutmak, bazen estetik ve üslupsal öncelikleri geri planda tutabiliyor. İnsan hakları alanında yapılan çalışmalarla ilgili böyle bir eksiklik var ve bunu biraz aşmaya çalışıyoruz. Çevremizi ve konuşma zeminimizi genişletmek istiyoruz.

Yeni jenerasyona anlatmak zorlaşıyor mu?

Çok zorlanıyoruz. Kendi aramızda konuşurken ifade biçimlerimizde açıklamaya ihtiyaç duymadığımız kısa yollar var. Ama yeni nesle ve 90'lı yıllarda yaşananlarla ilgili çok fikri olmayan insanlara anlatmak zorlaşıyor. Bu beceriye sahip olmamız lazım. Bu ilgiyi ayakta tutacak anlatım biçimlerini düşünmemiz lazım.

Geçtiğimiz yıl önerilen fikirlerden birinden bahsetmek istiyorum. Henüz kamuoyuyla paylaşmadığımız bir çalışma. Kayıplarla ilgili simgesel eşyaları bir internet sitesinde sergileme fikri var. Bu site ikinci el alışveriş sitesi, 90'lı yıllarla ilgili retro eşya satan bir site görünümüne sahip olacak. Fakat içine girdiğinizde hem 90'lı yılların hafızasına dair walkman, tetris, balık kraker gibi ürünler, hem de maske, telsiz, beyaz Toros gibi 90'ların derin devletini, faili meçhulleri simgeleyen eşyaları olacak. Mesela bu fikir, insan hakları camiasının içinden çıkabilecek bir fikir değil. Bu fikir kafası başka türlü çalışanların önerebileceği bir fikir. Bu nedenle de

bu şekilde insanlar, insan hakları alanında çalışan insanlarla ilişki içinde olmalı. Benim şahsen ilgimi çeken şey sonuç kadar bu sürecin ortaya çıkaracağı ilişkilerin kendisi. Bu sürecin kendisinin sivil toplum alanında çalışanlar için sürdürülebilir bir model olması gerekiyor. Bu alanda çalışan sivil toplum örgütleri iletişimin önemini öğrendi ama bu bahsettiğimiz şey bunun ötesinde. Sosyal medya hesapları yönetilsin, bültenler hazırlansın ama bu yetmiyor. Bu nedenle işbirliği modellerine ihtiyacımız var. Kendimizi dışarı işbirliği yapabileceğimiz şekilde biraz daha dışarıya açmamız gerekiyor.

İnsan hakları örgütleri bu tür yeni öğrenme biçimlerine kapalı mı?

Kâğıt üzerinde önemli olduğunu söylüyorlar ama formasyon gereği bunu yapamıyorlar. O yüzden bir kapalılık var. Biraz da algılayamıyorlar. Daha genç olan aktivistler ilgililer ama kurumun içinde bir şekilde etki yapabilecek durumda değiller. O kadar ısrarcı değiller.

Bu çalışmanın handikapları var mı?

İzleme yapan farklı STK'larla çalışacağız. Çalışabilmek içinde ellerinde bir somut veri olmasını istiyoruz. Bütün bu farklı kurumları koordine etmek zor. Sonuçta biraz deneysel bir süreç. Kurumların bunu sahiplenmemesi ve organize etmemesi bir risk. Çalışma için bir bütçe ayırdık ve kurumlar için bir motivasyon yaratmak istiyoruz.

Kaynak:

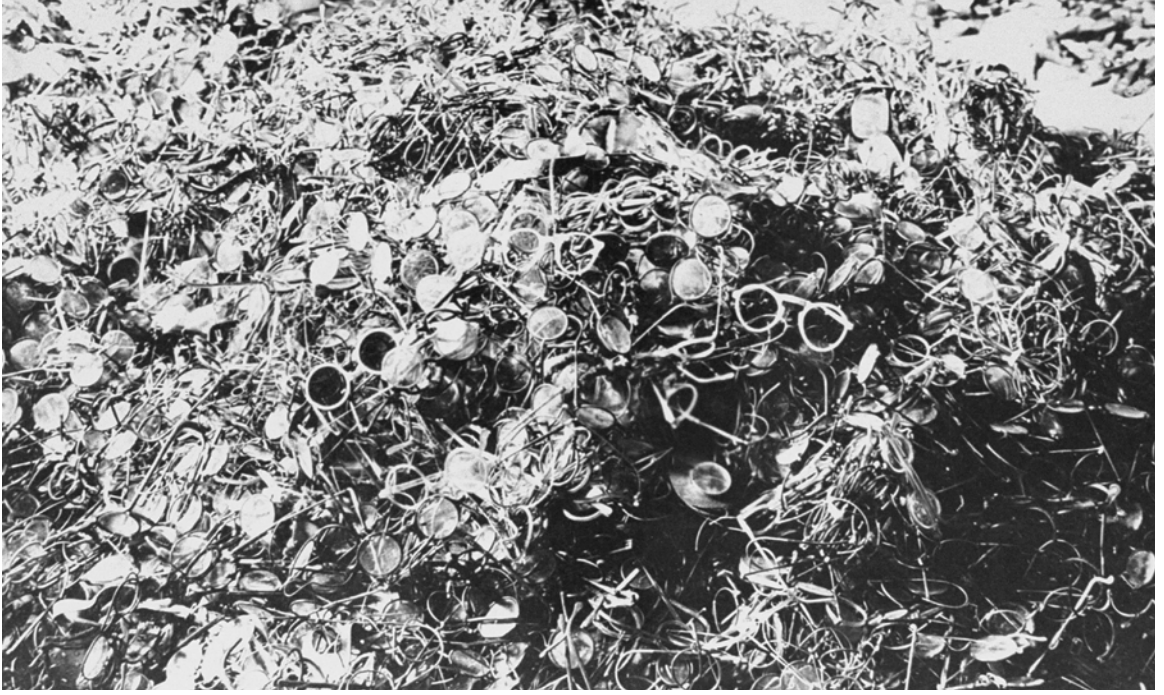
Agos, 5 Kasım 2018

<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21494/yeni-nesile-90lari-anlatmak>

YARATICI DİSİPLİNLERLE YAKIN İLİŞKİLER: HACKATHON

Hikâyelerimizi yenilikçi anlatım biçimlerini kullanarak daha etkili anlatabilmeyi önemseydiğimiz için yaratıcı disiplinlerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışıyoruz. Bizim için de yeni ve denenmemiş olan bu ilişkilendirme süreci 2017 başında hackathon formatında düzenlediğimiz bir toplantı ile başladı.

“Gözlükler”, Auschwitz-Birkenau Anıtı ve Müzesi.

Yukarıdaki fotoğrafın bize gösterdiği aslında maddi olarak üst üste yığılmış çok sayıda gözlük çerçevesinden ibaret. Oysa Auschwitz müzesinde çekilmiş bu fotoğrafa gözlüklerin hangi bağlamda sergilendiği, Auschwitz’de neler olduğu bilgisiyse baktığımızda onun görsel temsilinin çok ötesini anlattığını biliriz. Krematoryumda yok edilen bedenlere bakmak belki çok zor, çok acı verici. Onun yerine bedenlerden ayrıştırılmış, kategorik bir titizlikle gruplandırılmış bu gözlüklere ve müzenin diğer bölümlerinde sergilenen ayakkabılara, tıraş edilmiş saçlara bakmak daha mümkün. Hem böylece bu temsiller yaşanan felaketlerin analojisine dönüşerek bize onlar hakkında kelimelerin ve istatistiklerin aktarabildiğinden çok daha fazlasını aktarır.

İnsan hakları mücadelesini disiplinler üzerinden düşünecek olursak önde gelen alanların hukuk ve sosyal bilimler olduğunu görürüz. Hafıza Merkezi olarak biz de ağır insan hakkı ihlalleri üzerine gerek belgeleme, gerek hukuki müdahale çabalarımızda bu disiplinleri yoğun ve etkili biçimde kullanıyoruz. Hayata geçirmek istediğimiz değişimi yapısal olarak tarif eden bu alanların ötesinde, insanların duygu ve deneyim dünyalarına temas edebileceğimiz temsili anlatımlar ise itiraf etmeliyiz ki güçlü olduğumuz alanlar değil. Oysa bugün dünyada bir yandan görsel anlatım biçimlerinin kullanımı artıyor

diğer yandan da bu alanın araç gereç repertuarı çok hızlı bir genişleme yaşıyor.

Hafıza Merkezi olarak biz de bu tespit ve ihtiyaçlardan hareketle hikâyelerimizi yenilikçi anlatım biçimlerini kullanarak daha etkili anlatabilmeyi önemsiyoruz. Bu yüzden de yaratıcı disiplinlerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışıyoruz. Bu hedefimizi bir önceki (2015-2016) faaliyet raporumuzda çok benzer ifadelerle önümüze koymuştuk. Bugün bu öngörümüzü hayata geçirmiş olduğumuzu memnuniyetle söyleyebiliriz.

Bizim için de yeni ve denenmemiş olan bu ilişkilendirme süreci 2017 başında düzenlediğimiz bir toplantı ile başladı. *Hackathon* formatında düzenlediğimiz bu toplantıda verilerimizi yaratıcı disiplinlerden gelen 40 kadar katılımcının fikir ve önerilerine açtık. Onlara “Türkiye’de zorla kaybedilenlerin hakikatini nasıl anlatırız?” sorusunu sordüğümüz bu toplantıda alışık olduğumuzun dışında konu etrafında konuşmanın ötesinde, metin yazarlığı, görsel tasarım, yazılım, film, oyun, görsel sanatlar ve kurumsal iletişim gibi alanlardan gelen katılımcılar onlara sordüğümüz soruya ilişkin fikirler geliştirip önerdikleri fikirlerin prototiplerini geliştirdiler.

KAYIPLAR LÜGATI

Burada önerilen fikirlerden biri aynı yıl içinde minik bir sosyal medya kampanyasına dönüştü. Fikri öneren ve sonrasında beraber çalıştığımız Pınar İlkiz, fikrin hikâyesini şöyle anlattı;

“Oğuz Atay’ın ‘kelimeler, kelimeler albayım... bazı anlamlara gelmiyor’ dediği yere denk geliyor. Dolayısıyla, bizim bildiğimiz kelimeler var, bazı insanlar için başka şeyler ifade eden kelimeler var. Buradan yola çıktım. Yakın tarihimizi, kimileri için farklı anlamlar ifade eden sözcüklerle anlatmak istedim.”

Fikri uygulama aşamasına geçtiğimizde Hafıza Merkezi’nin yayınladığı raporları, veritabanını ve kayıp yakınları ile yaptığımız görüşmeleri tarayan Pınar önce sözcükleri tespit etti, ardından sözcüklerin kayıp yakınları için anlamlarına dair metinleri yazdı. Sonra da bu metinleri görselleştirip sosyal medya hesaplarımızdan düzenli olarak paylaştık.

Geliştirme imkânı bulduğumuz bir başka fikir, fotoğrafçı Anıl Olcan’ın önerisiyle şekillenen bir anıt çalışması oldu. Anıl, kaybedilen kişilere ait vesikalık fotoğrafları mavi baskı kullanarak vesikalık ölçülerine yakın kesilmiş mermer taşların üzerine basmayı önermişti. Fotoğraflar, negatiferi kullanılarak 5,5x7,5 cm yüzey ölçüsünde 5, 10, 15 cm gibi farklı yüksekliklerde kestirdiğimiz taşların üzerine basıldı. Taşların kamuya açık paylaşımından önce ilk görüntülediği yer, eş-direktörümüz Murat Çelikkan’a 2018 yılında Hrant Dink Ödülü verilirken, adına düzenlenen tanıtım videosu oldu. Ardından Uluslararası Gözaltında Kayıplara Karşı Mücadele Haftası kapsamında Karşı Sanat’ta 10 Mayıs – 21 Mayıs tarihlerinde düzenlediğimiz *Aşikâr Sır* başlıklı sergimizde sergilendiler. Sergide Anıl Olcan’ın mermer taşlarının yanı sıra Asya Leman, Hacer Foggo, Mert Kaya ve Hafıza Merkezi’nin çalışmaları da yer aldı.

Hackathon’un aracı olduğu tüm bu ilişkilene ve üretim süreci bizim için çok cesaretlendiriciydi. İnsan hakları alanında çalışan kurumların mücadelelerinin görünürlüğünü artırmak için yenilikçi anlatım biçimlerinden faydalanmasının önemine her zaman inanıyorduk. Ancak bu süreç bizi yaratıcı sektörlerden insanların insan hakları örgütlerinin topladıkları verilerle çalışmalarını kolaylaştıracak mecralar yaratmanın önemine ikna etti. Buradan hareketle **“İnsan Hakları ve Yaratıcı İletişim”** adını verdiğimiz yeni bir çalışmaya başladık. İnsan hakları ile yaratıcı disiplinler arasında daha sistematik ilişkiler geliştirmeyi amaçladığımız bu projede insan hakları kuruluşları ile yaratıcı sektör temsilcilerini bir araya getirip bu birliktelikten fikirler, üretimler ve ortak iş yapma pratikleri geliştirmeyi hedefliyoruz.

GÖRSELLİK, YENİ TEKNOLOJİLER VE HAFIZA

Elbette bu ilişkilene sürecinin önemli bir parçası da dünyadaki iyi uygulamalardan öğrenmek. 2018’in son aylarında, bize yenilikçi anlatım biçimlerinin önemini gösteren ve uzaktan beğenerek takip ettiğimiz çalışmalardan bir kısmını düzenlediğimiz iki panel ile daha yakından tanıma şansı elde ettik. **“Görsellik, Yeni Teknolojiler ve Hafıza”** başlığıyla bir seri olarak kurguladığımız bu panellerin 28 Ekim 2018’de gerçekleşen ilkinde *sanal gerçeklik*, 23 Kasım 2018’de gerçekleşen ikincisinde ise *oyun tasarımı* mecralarını kullanarak ağır konuları ele alan çalışmalara baktık. Bu panelleri görsel iletişim, teknoloji ve pedagoji gibi alanlarda son yıllarda yaşanan gelişmelerin toplumsal hafıza için açtığı yeni anlatım imkânlarını mercek altına aldığımız bir seri olarak kurgulamıştık, ancak serinin diğer panellerini Türkiye’nin gittikçe zorlaşan siyasi koşulları nedeniyle ertelemek durumunda kaldık.

İNSAN HAKLARI VE YARATICI İLETİŞİM

Türkiye’de Roboski Anıtı yıkılırken, Cumartesi Anneleri yasaklanırken, filmlere verilen kamu desteği kesilirken, geçmişî farklı anlama ve anlatma çabalarına dair üretmek hâlâ mümkün mü?

Dünyada bir yandan “post-truth” dönemi, öbür yandan sağ ve sol popülizmin tartışıldığı, Türkiye’de de insan hakları fikrinin muazzam bir saldırıyla karşı karşıya olduğu bir dönem yaşıyoruz. Sivil toplum alanı daralıyor. Bu koşullar insan hakları aktörlerini, kendilerini ve meselelerini anlatmak için denenmemiş yolları denemeye, farklı disiplinlerin beceri ve strateji envanterlerinden öğrenmeye zorluyor. Hafıza Merkezi olarak biz de bir süredir, ana eksenimiz olan geçmişle yüzleşme çevresinde bugünün yakıcı sorunları üzerinden yeni çalışma alanları şekillendiriyoruz. Bu çerçevede üzerine kafa yordığımız konulardan biri, **“gelişen teknoloji ile farklı imkânlar sunan yenilikçi anlatım biçimleri ve farklı disiplinlerin bir araya gelişi, ağır insan hakları ihlallerinin geniş kesimlere duyurulması için nasıl imkânlar sunabilir?”** sorusu.

Yüzleşme üzerine çalışan bir kurum olarak anlatmak meselesi bizim için öncelikle insanların geçmişle kurdukları ilişkisinin demokratikleşmesi amacını taşıyor. Bu da anlatılan hikâyenin, kişileri farklı geçmiş anlatıları üzerine düşünmeye ve öğrenmeye sevk etmesini gerektiriyor. Dünyada bu alandaki çalışmalar arasında *hafızalaştırma* başlığıyla anılan formlar dikkat çekiyor.

Eski işkence merkezlerinin müzeleştirilerek yaşayan hafıza mekânlarına dönüştürülmeleri bu yaklaşımın yaygın örnekleri arasında. Anıtlar, anmalar, filmler bir yandan mağdurların acılarının tanınmasına, bir yandan da bu felaketlerin nasıl mümkün olabildiğinin sorgulanmasına vesile oluyor.

Peki, Türkiye’de *Roboski Anıtı* yıkılırken, *Cumartesi Anneleri* yasaklanırken, filmlere verilen kamu desteği kesilirken, geçmişî farklı anlama ve anlatma çabalarına dair üretmek hâlâ mümkün mü? Denenmemiş yolları denemeye, farklı disiplinlerden öğrenmeye ve yapılması gerekeni yapmaya devam etmekten başka seçeneğimiz yok.

“Görsellik, Yeni Teknolojiler ve Hafıza” panelleri, insan hakları ile yaratıcı sektörler arasındaki etkileşimi artırmaya ve bu birlikelikten yeni anlatım biçimleri yaratmaya yönelik **“İnsan Hakları ve Yaratıcı İletişim”** adını verdiğimiz çalışmalarımızın bir parçası. Amacımız, yenilikçi anlatım biçimlerini kullanarak insan hakları ile ilgili konularda farkındalık yaratmış başarılı örnekleri tanımak, bu deneyimlerden öğrenmek.

SANAL GERÇEKLİK

Serinin ilk panelinin odağında yeni ve gelişmekte olan bir alan olarak sanal gerçeklik yer aldı. Gazeteci ve sinemacı Benedict Moran ve yönetmen Deniz Tortum'un konuşmacı olduğu panelin moderatörlüğünü, yapımcı Cihan Aslı Filiz üstlendi.

Moran, aralarında IŞİD'le çatışmalar devam ederken çektiği *Musul Savaşı*, Güney Sudan'da açlığı anlatan *Açlığın Kıyısında* ve Nijerya ile Kongo'da tropik hastalıklarla mücadele eden sağlık çalışanlarının hikâyelerini anlattığı *Unutulmuşlar*'ın olduğu örneklerden bölümler göstererek belgesel ve habercilik alanında sanal gerçeklik, 360 derece kameralar ve artırılmış gerçeklik gibi yöntem ve araçların sunabileceği olanaklar üzerine güncel tartışmaları özetledi.

Panelin ikinci konuşmacısı ise *Eylül 1955*'in yaratıcılarından Deniz Tortum'du. *Eylül 1955*, Maryam Şahinyan ve Osep Minasoğlu'nun fotoğraf arşivlerinden yararlanılarak izleyiciyi bir fotoğraf stüdyosu sahibinin yerine koyan ve iki gün boyunca gayrimüslimlerin ev ve iş yerlerinin yağmalandığı 6-7 Eylül pogromunun ortasına götüren bir sanal gerçeklik projesi. Tortum, yönetmeni olduğu bu çalışmasına gelen izleyici tepkileri üzerinden sanal gerçekliğin tarih, yüzleşme ve travmalarla ilişki kurma ve deneyim yaratma konusundaki imkânlarını aktardı.

OYUN TASARIMI

Serinin ikinci panelinde film ve müzik sektörlerinin toplamını geçerek eğlence endüstrisinin en büyük kolu haline gelen oyun mecrasını gündeme aldık. Panelin konuşmacıları dünyaca ünlü *This War of Mine* adlı bilgisayar oyununun yazarı Wojciech Setlak ile İsraili insan hakları örgütü Zochrot'un Eğitim Koordinatörü Amaya Galili; moderatörü ise Hafıza Merkezi İletişim ve Savunuculuk Koordinatörü Kerem Çiftçioğlu idi.

Zochrot'ta geliştirilen oyunları tanıtarak konuşmasına başlayan Galili, *Nakba* üzerine diyalog geliştirmeyi hedeflerken konunun ağırlığı nedeniyle çeşitli zorluklar yaşadıklarını aktardı. Kaç kişinin yerinden edildiği, geri dönme hakkı gibi konuları doğrudan tartışmaya başlamanın farklı yollarını ararlarken masa oyunları ile tanıştığını ve oyunlar aracılığıyla, konuyu damla damla ve daha yumuşak bir etkileşim içinde aktarabildiklerini keşfettiğini anlattı.

Setlak, oyun dünyasında çok iyi tanınan *This War of Mine*'in ilhamını Saraybosna kuşatması üzerine okudukları bir makaleden aldıklarının ve savaşta sivillerin yaşamına dikkat çeken bir oyun olmayışına hayret ettiklerinin altını çizdi. Setlak'a göre "ciddi oyun olmaz" yaygın bir mit; ona göre bir oyun ya iyidir ya da kötü. İyi bir oyun için gerekli olan şey ise başarılı bir oyun mekânı. Gerekli şartlar sağlandığında, tıpkı *This War of Mine*'in yaptığı gibi ciddi içeriğe sahip oyunlar da insanların zor konular hakkında deneyim üzerinden ilişki kurmalarına yardımcı olabilir.

ATÖLYE: “İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI İÇİN İLETİŞİM VE HİKÂYE ANLATICILIĞI”

2018 yılında Hollanda Helsinki Komitesi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ile başladığımız “İnsan hakları savunucularının korunması ve rolünün artırılması” temalı projemiz kapsamında İstanbul’da bir atölye çalışması düzenledik.

Hafıza Merkezi olarak son yıllarda, başta temel çalışma alanımız zorla kaybetmeler olmak üzere çalıştığımız her alana ilişkin üretilen bilgiyi daha geniş kesimlere ulaştırmak, insan haklarına ilişkin konuları yaratıcı disiplin ve araçlarla buluşturarak yeni işbirlikleri yaratmak, yeni bir dil ve iletişim stratejisi oluşturmak gibi bir arayışımız var.

2018 yılında Hollanda Helsinki Komitesi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ile başladığımız “İnsan hakları savunucularının korunması ve rolünün artırılması” temalı projemiz, iletişim başlığı altında, bizim bu arayışımızı derinleştirebileceğimiz ve son dönemde bu arayış temelinde bulduğumuz farklı disiplinleri içeren network kanalıyla da edindiğimiz deneyimi ortaya koyabileceğimiz etkinlikler öngörüyor.

Bu etkinliklerden ilki 27-28 Kasım 2018 tarihlerinde proje ortaklarımızla birlikte İstanbul’da düzenlediğimiz “İnsan Hakları Savunucuları İçin İletişim ve Hikâye Anlatıcılığı” başlıklı atölye çalışmasıydı.

Sivil toplumun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artan izolasyonuna karşı insan hakları örgütlerinin savunuculuğunu yaptıkları meselelere ilişkin kamuoyuna ulaşmak, yeni ittifak ve işbirlikleri geliştirmek üzere daha etkin stratejiler geliştirmek zorunluluğundan hareketle kurgulanan atölye çalışmasına çeşitli alanlarda hak savunuculuğu yapan yirmiden fazla sivil toplum çalışanı katıldı.

Günümüzde insan hakları iletişiminin güçlükleri, toplumsal değişimde hikâye anlatıcılığının gücü, kamusal alandaki tartışmaları bir çerçeveye oturturken hikâye anlatıcılığı tekniklerinden ve dijital dönüşümden yararlanma biçimleri üzerine tartışmalarla zenginleşen iki günlük çalışmamız süresince alanın uzmanları da değerli bilgilerini bizlerle paylaştı. Türkiye’de başarılı kampanya örneklerinin de ele alındığı atölyede kampanya araç ve taktikleri, nasıl bir dil kullanılması gerektiği tartışılırken karakter yaratmak ve mesaj oluşturmak gibi konularda da uygulamalar yapıldı. Ayrıca çoğu kısıtlı kaynaklarla iletişim çalışmalarını sürdüren insan hakları savunucularının iletişim, içerik ve sosyal medya stratejisi oluşturmak üzere faydalanabileceği temel prensiplere ilişkin kolaylaştırıcı kılavuzlar da katılımcıların dikkatine sunuldu.

Katılan insan hakları örgütleri açısından da faydalı olduğunu umduğumuz bu tarz atölyelerin hem *Hackathon* bünyesindeki deneyimlerimiz hem de insan hakları örgütlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesine dönük gelecekteki projelerimizle birbirini tamamlayacağına ve bir birikim yaratacağına inanıyoruz.

KÜRESEL GÜNEY'DE İNSAN HAKLARI

SAVUNUCULUĞUNDA İŞBİRLİKLERİ:

RNHDP VE "GLOBAL ACTION RESEARCH"

Hafıza Merkezi olarak Türkiye'nin yakıcı gündemine sapanıp dünyadan kopmuş bir çalışma pratiğine razı olmak istemiyoruz. Zira hem karşılaştığımız sorunların hem de bunlara karşı verilen mücadelenin Türkiye'ye özgü olmadığını görmek ve bu süreçlerden öğrenmek bizi güçlendiriyor, yeni işbirliklerinin önünü açıyor.

Bu doğrultuda 2013 yılından beri *Tarihsel Diyalog ve Geçmişle Yüzleşme Bölgesel Ağı* (RNHDP) adı altında Türkiye'nin yakın bölgeleri olan Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Kafkaslar'da tarihsel diyalog ve geçmişle yüzleşme alanlarında çalışan STK'ları dahil ettiğimiz düzenli faaliyetler yürüttük. Bu faaliyetleri düzenlerken Columbia Üniversitesi İnsan Hakları Çalışmaları Enstitüsü'nün yürüttüğü *Alliance for Historical Dialogue and Accountability* (Tarihsel Diyalog ve Hesap Verebilirlik için Birlik) programından destek aldık. Bu kapsamda düzenlediğimiz iki temel faaliyet türü olan tematik atölye ve yaz okullarına 53 STK'yı temsil eden toplam 88 kişi katıldı. 2017 yılında düzenlediğimiz ve odağında zorla kaybetmeler olan bölgesel atölyenin sonunda ise bu ağın faaliyetlerini bir adım ileri götürmeye ve bu tema etrafında ortak bir iş üretmeye karar verdik.

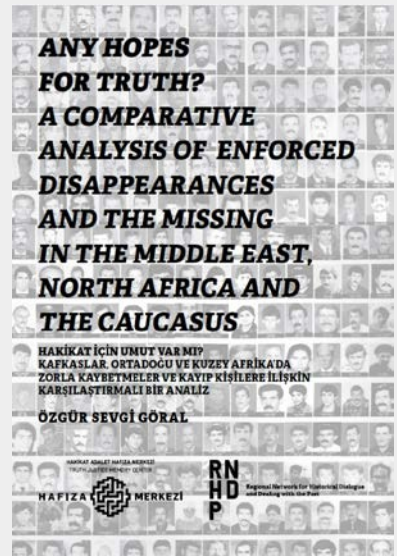
Ocak 2017 tarihli atölyeye Ermenistan, Rusya, Gürcistan, Suriye, Irak Kürdistan Yönetimi, İran, Lübnan, Mısır, Cezayir, Kıbrıs ve Türkiye'de zorla kaybetmeler ve kayıplar üzerine çalışan aktivist ve araştırmacılar katıldı. Ülkelerinde zorla kaybetmeler ve kayıplar ile ilgili geçmiş ve güncel durumu anlatan katılımcıların her biri bu politikanın gerçekleştiği siyasi arka plan, ihlale dair detaylar ve suçla yüzleşmek adına atılmış adımlar hakkında bilgiler sundu.

DEJUSTICIA VE "GLOBAL ACTION PROJECT" ATÖLYELERİ

Öte yandan küresel insan hakları mücadelesinin bugün karşı karşıya olduğu yeni "milliyetçi-popülist" dalga tüm bu bölgesel işbirliği çabalarını yaşamsal olarak da bir zaruret haline getiriyor. Tam da bu çerçevede, geçtiğimiz iki sene içinde diğer insan hakları savunucuları ile küresel ölçekte karşılaştığımız ve yakın ilişkiler kurma imkânı bulduğumuz bir başka etkinlik Bogota, Kolombiya'da bulunan Dejusticia adlı insan hakları örgütünün düzenlediği atölyeler aracılığıyla oldu. 2015, 2017 ve 2018'de Hafıza Merkezi'nden katılımcıların da yer aldığı "Global Action Research" atölyeleri, her sene küresel insan hakları gündeminde öne çıkan belirli temalara odaklanıyor ve bu temalar üzerine katılımcıların yaratıcı yazma becerilerini artırmayı hedefliyor.

YAYIN: HAKİKAT İÇİN UMUT VAR MI?

2017'de düzenlediğimiz ve odağında zorla kaybetmeler olan atölyenin sonunda burada sunulan karşılaştırmalı bilgiyi bilimsel bir yöntemle bir araya getirme ve bunu bölgesel bir işbirliğinin zemini olarak kullanma fikri benimsendi. Özgür Sevgi Göral'ın kaleme aldığı *Hakikat İçin Umut Var mı? Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Zorla Kaybetmeler ve Kayıp Kişilere İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz* işte böyle bir sürecin meyvesi olarak iki yıl sonra yayımlandı. **Rusya, Ermenistan-Azerbaycan-Gürcistan, İran, Türkiye, Lübnan, Kıbrıs ve Cezayir** ülke bölümlerinden oluşan kitap, zorla kaybetmeleri bugünün yakıcı bir olgusu olarak bölgesel bir perspektifle gündeme alıyor. Zorla kaybetmelerin geçmişe dair değil bugüne ait, devam eden ve yakıcı bir devlet suçu olduğuna dair savunuyu gündemde tutmayı amaçladığımız bu kitap, 2019'da bu doğrultuda yapacağımız bölgesel dayanışma çalışmalarımızın zeminini oluşturacak.

Dejusticia insan hakları örgütünün düzenlediği "Global Action Project" atölyesi katılımcıları, Eylül 2017.

Bu program kapsamında katılımcıların *eylem odaklı araştırma* (action-research)¹ yaklaşımına uygun makaleler yazması bekleniyor ve sonrasında bu yazılar İngilizce ve İspanyolca olarak basılı ve dijital ortamlarda yayımlanıyor. Bu yayının yanısıra katılımcılar daha acil gündemli konularda www.amphibiousaccounts.org adlı blogda kısa yazılar yazmaya teşvik ediliyor. Bu pratikler üzerinden küresel güneyin dört bir yanından gelen insan hakları savunucuları yıllar içinde büyüyen ve bir benzeri olmayan bir ağ oluşturuyor. Bu ağ Hafıza Merkezi'nin küresel ilişkilerini destekleyen önemli kaynaklardan biri olmuş durumda.

Küresel güç dengelerinin güney lehine değiştiği, bilgi-iletişim teknolojileri ve sanal ağların ilişkilerimizi hızla dönüştürdüğü çok kutuplu bir dünyada, kazanılmış hakların erozyona uğradığı bir dönemin içinden geçiyoruz. Dejusticia, "Global Action Research" atölyeleri ile oluşturduğu ağı tam da bu değişime yanıt arayacak bir girişim olarak hayal etmiş. Bu ağ batı merkezli küresel STK'ların geleneksel olarak benimsedikleri, evrensel insan hakları normlarına her ülkenin ne ölçüde uyduğunu izleyen dikey entegrasyon modelinden başka bir örgütlenme ve hareket etme modeli kurmaya çalışıyor. Bu bakış açısı, küresel güneyde faaliyet gösteren

STK'ların kendi ülke bağamlarına dair sahip oldukları uzmanlığı kullanarak, tespit ettikleri ortak sorunlar etrafında bölgesel ilişkiler örmesini öneriyor. Elbette tüm bu yeni süreçlerde yeni teknolojilerin imkân verdiği sanal ilişkilendirme modellerinin kullanılması çok önemli. Avaaz.org gibi dijital kampanya mecralarının teşkil ettiği örnekleri takip ederek, geleneksel örgütlerin bir yolunu bulup yeni neslin teknoloji meraklısı aktivistleriyle ortak bir yerde buluşmayı başarması gerekiyor.

Hafıza Merkezi uluslararası ilişkilerinde hem RNHDP'yi hem de Global Action Research ağını canlı kılmak için önümüzdeki dönemde de bu ağlardaki işbirliklerini artırmak için çalışmaya devam edecek.

Linkler:

Tarihsel Diyalog ve Geçmişle Yüzleşme Bölgesel Ağı
<http://dealingwiththepast.org/>
Ocak 2017 tarihli atölye: <https://hakikatadalethafiza.org/kafkaslar-ortadoğu-ve-kuzey-afrikada-zorla-kaybetmeler-ve-kayıplar/>
Hakikat için Umud Var mı? <http://enforceddisappearances.dealingwiththepast.org/tr/>
Dejusticia: <https://www.dejusticia.org/en>
Amphibious Accounts: www.amphibiousaccounts.org

¹ Dejusticia, eylem odaklı araştırma yaklaşımını "yüzgezer" anlamına gelen *amphibious* kavramıyla tanımlıyor ve bu kavramın ima ettiği ikilik doğrultusunda araştırmacının bilimsel titizlikten taviz vermeden nasıl hem mücadele hem de akademi alanlarında mevcut olabileceğini savunuyor.

ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK

Türkiye’de 2013 – 2015 yıllarında yaşanmış olan barış sürecini etraflı bir şekilde ele alarak bu sürecin bilgisini üretmenin, süreci farklı biçimlerde yorumlayan siyasi aktörlerin ve sivil toplum alanı sözcülerinin yorumlarını hakkaniyetle dinleyerek analiz etmenin ve bu süreci dünya örnekleri ışığında daha somut karşılaştırmalar yaparak ele almanın yararına inanarak Zor Zamanlarda Barışı Savunmak projesi üzerine çalışmaya başladık.

Fotoğraf: Vedat Arık.

Çatışmalı dönemler, sistematik şiddet örüntülerinin ve ağır insan hakkı ihlallerinin yaygın biçimde devam ettiği zamanlar olduğundan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını yürütmelerinin son derece zor olduğu zamanlar. Çatışma sadece çatışan taraflar arasında bir mesele olarak tezahür etmez aynı zamanda siyaset alanını, toplumsal ilişkileri, kitle iletişim araçlarının yaydığı söylemleri de keskinleştirir. Militarizmin kesif dili her yere siner. Böyle zamanlarda siyahlar ve beyazlar görülür,

sivil toplumun üzerinde yükseldiği zeminin temeli olan nüanslı anlatıların, ana akımdan farklı yaklaşımların ve alternatif yorumların sesi kısılır. Çatışmalı zamanlar, bu nedenle, dünyanın pek çok yerinde sivil toplum örgütlerinin iş yapma ve seslerini duyurma alanlarının genel olarak daraldığı dönemler olur.

Hafıza Merkezi gibi ağır insan hakkı ihlallerinin örüntülerini ortaya çıkarmak, bu ihlallere karşı hukuki

mücadeleyi güçlendirmek, geçmişle hesaplaşma yöntemleri üzerine düşünmek ve sorumluların hesap vermesini sağlamak için çalışan sivil toplum kuruluşları açısından çatışmalı süreçler daha da kritik bir etkiye sahip. Bizim için Kürt meselesi ekseninde yaşanan çatışmalı durumun demokratik ve barışçıl yollardan müzakere edilerek çözülmesi, yaptığımız işin tamamını dönüştürecek bir nitelikte. Zorla kaybedilenlerin hafızasının daha yaygın biçimde dolaşıma sokulmasından sorumluların yargılanmasına, yeni ve demokratik tarih yazımı biçimlerinin tartışılmasından farklı anma yöntemleri üzerine düşünülmesine, yaptığımız iş çatışma döneminden ve barış arayışlarından birebir etkileniyor. Tam da bu nedenle Hafıza Merkezi'ni kurduğumuz ilk günden itibaren Kürt meselesi ekseninde sürdürülen müzakere ve barış çabalarını elimizden geldiğince takip etmeye önem verdik. Türkiye'deki çatışmalı durumun yaptığımız işin yaygınlaşması için nasıl olumsuz bir etkide bulunduğunu ise, 2013 – 2015 arasında devam eden barış sürecinin yarattığı olumlu siyasi iklimi yaşadıkdan sonra gelen çatışmalı süreçte çarpıcı biçimde gözlemlene fırsatı bulduk.

Barış süreci büyük bir gürültüyle bittikten ve çatışma büyük bir şiddetle yeniden başladıktan sonra ise tüm bu gürültüye rağmen çatışma çözümü ve barış çalışmaları üzerine düşünmeyi önemli bir görev kabul ettik. Siyasi aktörlerin çözüm, müzakere ve diyalogdan giderek uzaklaştığı bir ortamda biz sivil toplum kuruluşlarına düşen görevin bir diyalog zemini oluşmasına katkı sunmak olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle, Türkiye'de 2013 – 2015 yıllarında yaşanmış olan barış sürecini etrafı bir şekilde ele alarak bu sürecin bilgisini üretmenin, süreci farklı biçimlerde yorumlayan siyasi aktörlerin ve sivil toplum alanı sözcülerinin yorumlarını hakkaniyetle dinleyerek analiz etmenin ve bu süreci dünya örnekleri ışığında daha somut karşılaştırmalar yaparak ele almanın yararına inanarak *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak* projesi üzerine çalışmaya başladık.

DİNLEMELER, ANALİZ ETMEK VE KARŞILAŞTIRMALAR

Projemizin mimarisi temel bir fikre dayanıyor: 2013 – 2015 yıllarında yaşanan ve Türkiye siyaseti ile toplumsal dünyası açısından çok önemli bir dönüşüme işaret eden süreci derinlemesine, farklı bakış açıları duyarak analiz eden ve bu tecrübeyi dünya örnekleriyle somut sorular üzerinden karşılaştırarak düşünen bir çalışmayı yürüten sivil toplumun görevi olduğu fikrine.

Projenin esasen üç temel ayağı var:

- Barış sürecine dair farklı anlatıları dinleyebileceğimiz kapsamlı bir araştırma yürütmek
- Barış sürecinde olgusal olarak neler yaşandığını ortaya koyan bir kronoloji oluşturmak

- Araştırma kısmında sorduğumuz somut sorulara dünya örnekleri ve deneyimleri aracılığıyla bakmak için çalışma ziyaretleri düzenlemek.

Projenin araştırma safhasında üç temel soruya cevap aradık: Barış sürecinin seyri nasıl olmuş ve neden akamete uğramıştı? Süreç sona erdikten sonra neler yaşanmıştı? Farklı aktörlerin barış tahayyülleri nelerdi? Bu sorulara verilen farklı, çok sesli ve çok katmanlı nitelikler içeren cevaplara ulaşabilme hedefiyle 40 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yaptık. Görüşmeler, İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da sivil toplum temsilcileri, iş insanları, hak savunucuları, gazeteciler, akademisyenler ve siyasetçilerin aralarında olduğu farklı kesimlerin temsilcileriyle gerçekleştirildi. Anlatıları yaftalamadan ve suçlayıcı bir dile yenik düşmeden barış sürecinin başlayışına, seyrine ve sona ermesine dair farklı yorumları dinlemeyi ve hepsinin hakkını vererek ortaya çıkan karmaşık tabloyu tasvir etmeyi amaçladık. Görüşmeler bu karmaşık tablonun farklı boyutlarını anlamamıza çok büyük katkıda bulundu. Bu vesileyle buradan bir kez daha proje kapsamında bizimle görüşmeyi kabul eden tüm görüşmecilere çok teşekkür ederiz. Görüşmelerin ardından projenin, barış sürecinin seyri ve akamete uğramasına odaklanan ilk sorusu ve akamete uğradıktan sonra olanlara odaklanan ikinci sorusunu kapsayan kısa bir değerlendirme raporu kaleme aldık.

Projenin ikinci ayağı, 2013 – 2015 arasındaki önemli gelişmelerin tümünün, sürecin bütün aktörlerini içerecek şekilde olgusal bir dökümünü oluşturmak. Barış sürecinde olgusal olarak nelerin yaşandığı, farklı aktörlerin sürece nasıl müdahalelerde bulunduğu ve yorumlar yaptığı siyasi tartışmanın konusu. Siyasi aktörler bu alanda oldukça suçlayıcı bir dille farklı düzeylerde iddialar ileri sürüyor ve yaşananları geriye dönük bir gözle, güncel siyasi pozisyonlarını temel alarak yorumluyorlar. Sivil toplumdan bir aktör bu tartışmalara girmeden, döneme dair kapsamlı bir olgusal döküm yapabilir. Böyle bir döküm hem dönem üzerine konuşup tartışırken dönüp bakılacak bir referans olabilir hem de barış sürecinin kaydı tutulmuş olur. Kronoloji çalışmamız bir ölçüde tamamlanmış durumda, projenin kalan döneminde bu çalışmayı bitirmeyi hedefliyoruz.

Projenin son ayağını ise uluslararası örnekleri daha yakından incelemek, bu tecrübeler Türkiye örneğinden ve barış sürecinden yola çıkarak somut sorular üzerinden bakmak ve bu tecrübelerin içinde aktif rol almış sivil toplum temsilcileriyle görüşerek tartışmayı derinleştirmek amacıyla yaptığımız uluslararası çalışma gezileri oluşturuyor. İlkini İsveç ve Norveç'e ikincisini ise Kuzey İrlanda'ya yaptığımız çalışma gezileri bizim açımızdan çok verimli geçti.

BİR İMKÂN OLARAK BARIŞ

2019 yılı itibariyle projenin farklı aktörlerin barış tahayyüllerini ortaya koymayı amaçlayan son etabına girdik. Öncelikle projeyi yürüten ekip olarak barış çalışmaları alanında yer alan sorular, farklı metodoloji tartışmaları ve çatışma çözümü süreçlerinin karmaşık yapısı hakkında önemli bir birikim edindik. Projenin araştırma kısmı bizim açımızdan çok önemli ve öğretici geçti. Bu görüşmelerde anlatılanları dinledikçe barış süreçlerinde olgusal verilerin, siyasi aidiyetlerin, farklı tahayyül ve zihniyet dünyalarının ve farklı duygular ve duygulanım alanlarının birlikte çok boyutlu yapılar oluşturduğunu idrak ettik. Hazırladığımız kronoloji bize bugün sanki çok uzun zaman önce yaşanmış gibi unutilan pek çok tecrübenin varlığını ve gücünü hatırlattı. Yaptığımız çalışma ziyaretleri hem dünyanın pek çok yerinde benzer sorunlarla başa çıkmaya çalışan farklı aktörlerin bulunduğu çözümleri hem de başarısızlığın da bazen sürecin bir parçası olduğunu gösterdi. Projenin her bir ayağı bizim için zenginleştirici ve öğretici bir serüvene dönüştü.

Ama en önemlisi dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi

barış süreçlerinin, büyük bir barışma anıyla taçlanan tartışmasız, düz bir çizgide ilerleyen ve sorunlardan azade süreçler olmadığını bir kez daha tüm açıklığıyla gördük. Barış her şeyden önce bir imkân; sivil toplum örgütlerinin ürettiklerini ve sözlerini daha kolaylıkla yaydığı, akademisyenlerin belirli bir fikri özerklik alanının korumasıyla düşünüp ürettiği, avukatların hukukun tüm yurttaşlar için formel bir eşitlik içinde işleyeceği bir zemin oluşturmak için mücadele ettiği bir alanın imkânına işaret ediyor. Daha önemlisi, barış, toplumun farklı kesimlerinin birbiriyle siyasi ve sembolik bir eşitlik içinde politika konuşabildiği, farklı görüşleri açıklıkla müzakere ettiği bir zeminin oluşması için en önemli imkân anlamına geliyor. Barış fikrinin, siyasi tartışmaları müzakere ve diyalog yoluyla çözme fikrinin bu topraklarda güçlü siyasi ve tarihsel kökleri olan fikirler olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla, barış imkânı köksüz, sahipsiz bir imkân da değil. Bugün ne kadar çok yara almış, hırpalanmış ve sahipsiz kalmış gibi gözükse de bu imkânın biricik önemine ve kıymetine inanıyoruz. Bu proje tam da bu imkâna biraz olsun katkı sunmak amacıyla tasarlandı ve uygulandı, bunu başarabildiyse ne mutlu bize. *Özgür Sevgi Göral*

Fotograf: Vedat Arık.

SÖYLEŞİ: FİLİPİNLER VE ENDONEZYA'DA

BARIŞ SÜREÇLERİ

Zor Zamanlarda Barışı Savunmak projesi kapsamında dünyada barış süreçleri hakkında bilgi almak üzere iki günlük bir atölye düzenledik. Atölyeye Filipinler ve Endonezya'dan katılan konuşmacılarla, çalıştıkları ülkelerin süreçleri üzerine birer de söyleşi gerçekleştirerek web sitemizde yayınladık.

FİLİPİNLER'DEN BARIŞ İNŞASINDA YENİLİKÇİ BİR ÖRNEK

Dünyanın en uzun süreli çatışmalarından birinin yaşandığı Filipinler, günümüzde aynı zamanda uzun ve yaratıcı bir barış müzakeresine de ev sahipliği yapıyor. Çatışmanın etnik kaynakları ve uzun sürmesi gibi benzerlikler nedeniyle süreç Türkiye'de yaşadığımız çatışmalı süreç için de önemli bir karşılaştırma. Conciliation Center Barışa Geçiş Programı Direktörü Kristian Herbolzheimer, Filipinler deneyimini anlattı:

“Filipinler'deki barış sürecini kolaylaştıran bir şey var. Sorunun ne olduğu, temeldeki sebeplerinin ne olduğuyla ilgili bir tartışma olmadı. Filipinler'deki en ilginç buluşlardan birinin '92 ile 93' yılları arasında hükümet tarafından düzenlenen ulusal istişare süreci olduğunu düşünüyorum. Burada halka, Filipinler'deki herkese, **onlar için barışın ne ifade ettiği ve oraya ulaşmak için ne yapılabileceği soruldu**. Ülke bu geniş çaplı istişare sonrasında *Barışa Doğru Altı Yol* adı verilen bir barış politikası oluşturdu. Bu yollardan bir tanesi müzakerelerdi, ama halk aynı derece önemli olan beş farklı yol daha belirlemişti. Bunun sonrasında hükümet kısaca OPAPP olarak bilinen bir Başkanlık Danışmanlığı Ofisi kurmaya karar verdi. (...) Eğer iki ya da üç noktanın altını çizmem gerekirse; barış çerçevesine, uluslararası barış çerçevesine yol açan **Barışa Doğru Altı Yol: Ulusal İstişare** öne çıkanlardan bir tanesi olacaktır. Diğer **Ateşkes İzleme [Grubu]** ve üçüncüsü de devletlerden, ama aynı zamanda sivil toplum örgütlerinden oluşan **uluslararası destek organının** yaratılması olacaktır.” **Kristian Herbolzheimer**

ENDONEZYA BARIŞ MÜZAKERESİ VE KİLİT MEKANİZMALARI

Endonezya, yürüttüğü barış müzakerelerinde kullanılan mekanizmalar açısından Türkiye'de yaşadığımız çatışmanın çözümü için son derece öğretici bir deneyim. Avrupa Birliği Konseyi'nin 2005 yılında Açe İzleme Komitesi Üyesi olarak görevlendirdiği ve bir sene bölgede görev yapan **Marta Nogareda Morena** ile Açe'de barış müzakerelerini konuştuk:

“Altını çizmek istediğim bir şey, Mutabakat Metni'nde öngörülmüş olan **Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu** ve **İnsan Hakları Mahkemesi**'nin henüz halen hayata geçirilmemiş olmaları. Uygulanmayan başka hükümler de var, fakat bu ikisini özellikle vurguluyorum çünkü bizim yetki alanımızla en ilintili olanlar bunlar. İnsan hakları ile ilgili yetki alanımız AB Konseyi'nde de tartışma konusu olmuştu. Neyi izlememiz gerekir? Endonezya'daki tüm insan hakları ihlallerini mi, yoksa yalnızca Mutabakat Metni'yle ilgili olanları mı? Sonuçta AB Konseyi insan hakları açısından daha dar bir yetki alanı olmasını tercih etti ve bu şekilde çalıştık. Fakat insan haklarına dair daha geniş olan mesele henüz çözülmüş değil. (...) Bahsettiğim *Act of Killing* belgeselini izlediğimde gerçekten kanım dondu. Geçmişte öldürmüş olan insanlarla söyleşi yapıyorlardı. Çoğu iktidardaydı. Yerel yönetimdeydiler. Oldu bitti. En azından belgesel gerçeği gösteriyor, fakat bu boyun eğen tutum yine orada...” **Marta Nogareda Morena**

Röportajların tamamına hakikatadalethafiza.org üzerinden ulaşılabilir.

ZOR ZAMANLARDA BARIŞI SAVUNMAK:

ÇALIŞMA ZİYARETLERİ

Zor Zamanlarda Barışı Savunmak projesi kapsamında Mayıs 2018’de Oslo’ya (Norveç), Stockholm ve Uppsala’ya (İsveç), Ocak 2019’da ise Belfast’a (Kuzey İrlanda) olmak üzere iki yurtdışı ziyareti gerçekleştirdik.

Belfast'ta 1998'den bugüne yirmi sene geçmiş olsa da Katolik ve Protestan mahalleleri ayıran duvarlar hâlâ yerlerinde duruyor.

Proje kapsamındaki bu seyahatleri planlarken temel amacımız, dünyadaki barış süreçleri hakkında daha kapsamlı ve derinlikli bilgi edinmek ve bu alanda çalışan kurumların faaliyetlerini yakından incelemektir. Barış süreçleri oldukça sancılı süreçler, on yıllarca savaştıkları tarafların bir masaya oturup konuşmaya, müzakere etmeye başlaması kolay olmuyor. Meselelerini savaştıkları değil de konuşarak çözmeye karar vermek tek başına yetmiyor. Yepyeni süreçler ve tartışmalar başlıyor. Toplumlar tökezliyor, masalar kuruluyor, devriliyor, yeniden kuruluyor... Evet, her toplumun ve çatışmanın kendine has özellikleri var. Ancak farklı deneyimleri, başarıları ve hataları dinlemenin öğretici olacağını, Türkiye’de son yıllarda yaşananlara ve gelecek tahayyülümüze dair sakin bir şekilde düşünmek için bize ayna tutabileceğini düşünüyoruz. Ziyaretlerin bir diğer amacı da dünyada barış çalışmaları alanında çalışan kurumlarla ilişki kurmak ve kendi çalışmalarımızı onlara tanıtarak Türkiye’deki tartışmalara dahil etmektir. Bu kurumların en azından bir kısmıyla ilişkimizin uzun soluklu olmasını ve beraber çalışma imkanlarını geliştirmeyi umuyoruz.

İlk seyahatimizi Mayıs 2018’de İsveç ve Norveç’e gerçekleştirdik. Tarihsel olarak sayısız barış sürecinde arabulucu ve kolaylaştırıcı rolü üstlenen İsveç ve

Norveç’in, çatışma çözümü ve barış inşası konularında en birikimli kurumlara sahip oldukları söylenebilir. Bu nedenle bu iki ülkede faaliyet gösteren barış enstitüleri, üniversitelerin bünyesinde barış ve çatışma çözümü çalışmalarına odaklanmış kapsamlı araştırma merkezleri bulunuyor. Beş gün süren seyahatimizde Oslo’da, Norwegian Helsinki Committee (Norveç Helsinki Komitesi), NOREF (Norwegian Center for Conflict Resolution - Norveç Çatışma Çözümü Merkezi) ve PRIO (Peace Research Institute Oslo - Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü) ile, Stockholm’da SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute - Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) ve son olarak Uppsala’da Uppsala Üniversitesi Barış ve Çatışma Araştırmaları Bölümü ile görüştük.

Görüştüğümüz uzmanların ve araştırmacıların, dünyanın birçok farklı ülkesinde, birbirinden oldukça farklı toplumsal ve siyasi bağlamlarda vuku bulan çatışmaların çözümüne katkı sunarak biriktirdiği deneyimler ve bu alanda yürüttükleri araştırmalar, bu kurumlarda çatışma çözümü ve barış inşası konularına oldukça kapsamlı ve bütünlükçü bir bakış geliştirilmesini sağlamış. Üç şehirde gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde şu konuları karşılaştırmalı bir şekilde tartıştık: Üçüncü göz, kolaylaştırıcılık, arabuluculuk, barış süreçlerine sivil

toplum katılımı, ateşkes ve silahsızlanma, çatışma ve barış dönemlerini belgeleme çalışmalarına dair örnek uygulamalar. Görüştüğümüz kurumlar barış süreçlerinin tıkandıkları noktalar ve müzakere masalarının nasıl devrildiği ve sonra tekrar kurulduğuna dair ciddi bir bilgi birikimine sahip. Bu ziyaret, hem proje kapsamında yürüttüğümüz araştırmanın ilk aşamasının temel sorusu olan, “Türkiye’deki barış süreci neden akamete uğradı?” sorusuna dair daha derinlikli bir perspektif kazandırdı hem de ileride Hafıza Merkezi’nin barış çalışmaları faaliyetlerini çeşitlendirmesi açısından yol gösterici oldu.

İkinci seyahatimizi, Türkiye’de oldukça sık referans gösterilen Kuzey İrlanda çatışmasını incelemek için Ocak 2019’da Belfast’a gerçekleştirdik. Bu sefer çatışma yaşamış ve bir barış sürecinin ardından barış antlaşması imzalamayı başarmış bir yeri ziyaret edeceğimiz için oldukça heyecanlıydık. Belfast’ta kaldığımız üç gün boyunca International Fund for Ireland (Uluslararası İrlanda Fonu), ARK Research Center – Conflict Archive on the Internet (ARK Araştırma Merkezi – Çevrimiçi Çatışma Arşivi), Northern Ireland Women’s Coalition (Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu), INCORE (International Conflict Research Center – Uluslararası Çatışma Araştırma Merkezi), Sinn Féin International (Sinn Féin Uluslararası İlişkiler Ofisi), Committee on the Administration of Justice (Adalet İdaresi Komitesi) ve Commission for Victims and Survivors (Mağdurlar ve Hayatta Kalanlar Komisyonu) kurumlarından temsilciler ile görüştük.

Görüşmelerimizin temel eksenini 1998’de imzalanan ve çatışmaya son veren Hayırlı Cuma Anlaşması’na giden yolda yaşanan siyasi krizlerin nasıl atlatıldığı, çatışmanın temel nedenlerinden olan Katolikler ile Protestanlar arasındaki eşitsizlik ve yarılmanın geldiği nokta, geçmişle yüzleşme pratikleri ve Brexit’in şekillendirdiği güncel siyasi iklim oluşturdu. Aradan yirmi sene geçmiş olsa da Katolik ve Protestan mahalleleri ayıran duvarların hâlâ yerlerinde durması, geçmişle yüzleşme konusunda anlamlı bir adım atılamamış olması ve Brexit nedeniyle çatışmanın tekrar başlayabileceğinin birçok kişi tarafından dile getirilmesi bize barışın ne kadar çetrefilli ve uzun soluklu bir yol olduğunu bir kez daha hatırlattı. Meselenin başarılı bir barış sürecini anlaşmayla nihayete erdirmekle sınırlı olmadığını, sonrasında toplumda güveni, uzlaşmayı sağlamanın da çetin bir süreç olduğunu Belfast’ta net olarak gördük. Belfast’a giderken duyduğumuz heyecan yerini bir ölçüde karamsarlığa bırakmış olsa da bu görüşmeler, barış süreçleri ve barışın, çatışmasızlığın yanı sıra toplumsal ve siyasal süreçlerle beraber inşa edilmesi gerektiğini düşünmek açısından oldukça zihin açıcı oldu. İlk ziyaretimizin detaylarını projenin ilk toplantısı esnasında katılımcılara sunma şansımız olmuş ve anlattıklarımız verimli bir tartışmaya yol açmıştı. Önümüzdeki aylarda ziyaretlere dair raporları internet sayfamızdan paylaşacağız.

RAPOR: BARIŞI ARAMAK, HUKUKU DÖNÜŞTÜRMEK: KADIN MAHKEMELERİ ÖRNEĞİ

Özlem Kaya ve Özgür Sevgi Göral’ın kaleme aldığı rapor, hak ihlallerinin, bu ihlaller bağlamında hakikat ve adalet arayışları ile geçiş dönemi adaleti tartışmalarının cinsiyetlendirilmesi gerektiğine dair inancımızın ikinci somut ürünü.

Hafıza Çalışmaları Programı toplumsal cinsiyet temelli bir biçimde hak ihlallerini analiz etmeyi esas eksenlerinden biri kabul etti. 2014 yılında, hem kaybetme olgusunun derinlikli biçimde kayıpların eşlerinin deneyimini dikkate alarak anlaşılabilirliği görüşüyle hem de kayıp eşi kadınların deneyimlerinin kendisinin analize konu edilmesi gerektiğine dair feminist yaklaşımla *Fotoğrafi Kaldırmak: Eşi Zorla Kaybedilen Kadınların Deneyimleri* başlıklı raporu program çalışanlarından Özlem Kaya ve Hatice Bozkurt kaleme aldı.

Hak ihlallerinin, bu ihlaller bağlamında hakikat ve adalet arayışları ile geçiş dönemi adaleti tartışmalarının cinsiyetlendirilmesi gerektiğine dair inancımızın ikinci somut ürünü *Barışı Aramak, Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği*. Kadınların Türkiye’de ve küresel ölçekte yürüttükleri hakikat ve adalet arayışlarıyla barış mücadelelerine alan açabilecek bir mekanizma olan “kadın mahkemeleri”ni ele alan rapor üç bölümden oluşuyor. “Barış Mücadelesine Kadın Hareketinin İçinden Bakmak” başlıklı ilk bölümde Türkiyeli kadınların hakikat, adalet ve barış mücadeleleri ele alınıyor. İkinci bölümde, geçiş dönemi adaleti perspektifinin temel iki mekanizması olan Hakikat Komisyonları ve Ceza Yargılamaları farklı ülke örnekleri çerçevesinde feminist bir yaklaşımla inceleniyor. Kadınların bu mekanizmalara “kendilerini de eklemek” temelinde değil, bu mekanizmaları toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımla yeniden düşünmeyi gerektirecek türde radikal eleştirilerini betimlemek ilk ana bölümün amaçlarından biri. Raporun üçüncü bölümü üç örneğe odaklanarak kadın mahkemeleri mekanizmasını tartışmaya açıyor: Japonya, Eski Yugoslavya Ülkeleri ve Kolombiya. Önce kadın mahkemelerinin tarihsel kökenleri ve öncülleri ortaya koyuluyor, sonra da her ülke örneği ayrı ayrı ele alınıyor.

DÜZENLENEN ETKİNLİKLER

Atölye: Hollanda Helsinki Komitesi ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ile ortak yürüttüğümüz, insan hakları savunucularının korunması temalı proje çerçevesinde *İnsan Hakları Savunucuları İçin İletişim ve Hikaye Anlatıcılığı* başlıklı iki günlük atölye çalışması düzenlendi. 27-28 Kasım 2018

Panel: *Görsellik, Yeni Teknolojiler ve Hafıza* başlıklı serinin *Oyun Tasarımı* başlıklı ikinci panelinde This War of Mine oyununun yazarı Wojciech Setlak ve İsraili STK Zochrot'tan Amaya Galili konuşmacı olarak yer aldılar. Moderatörlüğü Kerem Çiftçioğlu üstlendi. 23 Kasım 2018

Panel: *Görsellik, Yeni Teknolojiler ve Hafıza* başlığıyla iki panelden oluşan bir seri düzenledik. Serinin "Sanal Gerçeklik" başlıklı ilk panelinde yapımcı Cihan Aslı Filiz'in moderatörlüğünde gazeteci Benedict Moran ve yönetmen Deniz Tortum konuşmacı olarak yer aldı. 26 Ekim 2018

Toplantı: 2013-2015: *Türkiye Barış Süreci'nin Seyri, Kavramları ve Akamete Uğraması* araştırmasının sonuçlarını tartışmak için Diyarbakır'da 15 kadar İslami STK temsilcisiyle bir araya gelerek bir değerlendirme toplantısı yapıldı. 27 Temmuz 2018

Toplantı: *Zor Zamanlarda Barışı Savunmak* projesinin ilk etabının tamamlanmasının ardından, yapılan çalışmaların paydaşlarla değerlendirildiği bir toplantı düzenlendi. 25-26 Mayıs 2018

Kampanya: Diyarbakır Barosu Başkanı Avukat Tahir Elçi'nin öldürülmesinin ikinci yılında Diyarbakır Barosu'nun twitter üzerinden yürüttüğü kampanyaya dahil olundu. 27 Kasım 2017

Toplantı: *Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri* raporunu sunmak ve tartışmak üzere feministlerin, kadın akademisyenlerin, sivil toplum temsilcilerinin ve siyasetçilerin katıldığı bir toplantı

yapıldı. Toplantı Özgür Sevgi Göral ve Özlem Kaya'nın rapor üzerine yaptıkları sunuşlarla açıldı. 21 Ekim 2017

Toplantı: Emel Ataktürk, Melis Gebeş, Özgür Sevgi Göral ve Özlem Kaya'nın sunum yaptığı *Avukatlar İçin Belgeleme* toplantısı düzenlendi. 15-16 Ekim 2017.

Toplantı: Yürüttüğümüz dava izleme çalışması kapsamında izleme ekipleri, dava avukatları ve kayıp ailelerinin katılımıyla *Cezasızlıkla Mücadelede Dava İzlemenin Önemi* başlıklı değerlendirme toplantısı düzenlendi. 8-9 Temmuz 2017

Atölye: European Center for Constitutional and Human Rights (ECCHR) ile ortak *Geçiş Dönemi Adaleti ve Uluslararası Yargılama* temalı bir atölye çalışması düzenlendi. 26-27 Nisan 2017

Eğitim: Şırnak Barosu ile ortaklaşa yürüttüğümüz *Genç İnsan Hakları Savunucularının Cezasızlıkla Mücadele İçin Güçlendirilmesi* projesi kapsamında *Ağır İnsan Haklı İhlalleri ve Hukuki Başvuru Yolları* başlıklı bir eğitim düzenlendi. 1-2 Nisan 2017

Hackathon: Veri temelli çalışmalarımızı yaratıcı sektörlerden gelen katılımcılarla ele aldığımız, *hackathon* formatında bir çalıştay düzenlendi. Veritabanı, programlama, veri görselleştirme, video, oyunlaştırma, görsel sanatlar ve kurumsal iletişim gibi ilgi alanlarından yaklaşık 40 katılımcı, günün sonunda Türkiye'de gerçekleşmiş zorla kaybetmeler suçuna daha fazla insanın dikkatini çekecek birbirinden çarpıcı fikirler üretti. 11 Şubat 2017

Atölye: *Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Zorla Kaybetmeler ve Kayıpları Haritalamak* başlıklı, Ermenistan, Rusya, Gürcistan, Suriye, Irak Kürdistan Yönetimi, İran, Lübnan, Mısır, Cezayir, Kıbrıs ve Türkiye'den 17 sivil toplum örgütünün katıldığı, iki günlük bir atölye düzenlendi. 27-28 Ocak 2017

KATILINAN ETKİNLİKLER

Toplantı: Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri tarafından Helsinki'de düzenlenen *Avrupa Konseyi Bölgesinde İnsan Hakları Savunucuları: Mevcut Tehditler ve Muhtemel Çözümler* başlıklı toplantıya Murat Çelikkın katıldı. 13-14 Aralık 2018

Eğitim: Article19 ve P24 ortaklığında düzenlenen Dava İzleme Eğitimi'nde kavramsal arka plan, metodoloji ve

raporlama başlıklarını Emel Ataktürk Sevimli sundu. 13 Aralık 2018

Toplantı: Cezasızlık alanında çalışan insan hakları kurumlarının bir araya gelerek oluşturduğu *Cezasızlığa Karşı Mücadelede Güçbirliği* toplantısına Emel Ataktürk Sevimli katıldı. 8 Aralık 2018

Eğitim: Karakutu Derneği'nin düzenlediği *Hafıza Yolculuğu Başlangıç Eğitimi* kapsamında Kerem Çiftçioğlu "Yüzleşme, Geçiş Dönemi Adaleti ve Hafıza Merkezi" başlıklı bir sunum yaptı. 15 Kasım 2018

Dava İzleme: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Elçi, Ahmet Tunç ve diğerleri ile Tunç ve Yerbasan davalarını Strasbourg'daki Avrupa Konseyi'nde görüştüğü duruşmaya Meltem Aslan, Özlem Zıngıl ve Emel Ataktürk katıldı. 13 Kasım 2018

Toplantı: Civil Rights Defenders tarafından Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği ve bağlantılı kurumlar nezdinde düzenlediği Brüksel ziyaretine Murat Çelikkan katıldı. 7-8 Kasım 2018

Panel: Utrecht'teki sanat kurumu Basis voor Actuele Kunst (BAK) "Forensic Justice" başlıklı sergilerinin konuşmalar serisinden *Propositions #7: Evidentiary Methods* başlıklı panel kapsamında Gamze Hızlı ve Özlem Zıngıl bir sunum gerçekleştirdi. 1 Kasım 2018

Sempozyum: Sabancı Üniversitesi tarafından düzenlenen *Toplum Yazmak: Kırılgan Zamanlarda Araştırma Etiği ve Politikası* başlıklı sempozyumda Gamze Hızlı "Arşivdeki Hafıza: Zor Zamanlarda Bilgi Üretimi" başlıklı bir sunum yaptı. 24 Ekim 2018

Toplantı: Brüksel'de Friedrich Ebert Stiftung'un düzenlediği çalışma ziyaretine Meltem Aslan katıldı. Türkiye'den sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin oluşturduğu küçük bir grup Brüksel'de çatışma çözümleri ve barış inşası üzerine çalışan Avrupa Birliği birimlerini ve sivil toplum kuruluşlarını ziyaret ettiler. 7-10 Ekim 2018

Ödül Töreni: Hrant Dink Vakfı tarafından verilen *Uluslararası Hrant Dink Ödülleri*, 2018 yılında Murat Çelikkan ve Yemenli insan hakları örgütü Mwatana'ya verildi. 15 Eylül 2018

Güz Okulu: Karakutu tarafından düzenlenen Güz Okulu'nda Özlem Kaya *Geçiş Dönemi Adaleti* üzerine sunum yaptı. 8-14 Eylül 2018

Yaz Okulu: Kerem Çiftçioğlu İzmir Kültür Platformu'nun düzenlediği yaz okulunda yaratıcı disiplinlerle ortak çalışma modeli olarak *Hackathon* deneyimini anlatan bir sunum yaptı ve atölye çalışmalarıyla katkıda bulundu. 13-16 Ağustos 2018

Atölye: Dejusticia'nın Bogota, Kolombiya'da düzenlediği *İnsan Hakları Alanında Fark Yaratacak Anlatılar için Stratejiler* atölyesine Meltem Aslan katıldı. Atölyeye Türkiye'nin yanında Venezuela, Rusya ve Kamboçya'dan da birer insan hakları örgütü temsilcisi ve çeşitli disiplinlerden uzmanlar katıldı. 8-9 Mayıs 2018

Ders: İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Öznur Sevdiren'in Ceza Hukuku dersine katılan Emel Ataktürk Sevimli zorla kaybedilme olgusunu anlattı. 4 Mayıs 2018

Yuvarlak Masa Toplantısı: TİHV tarafından düzenlenen *İnsan Hakları Eğitimi Deneyim Paylaşımı* toplantısına Emel Ataktürk Sevimli katılarak, Hukuksal Bağlamda Hakikat Adalet ve Onarım başlıklı bir sunum yaptı. 27 Nisan 2018

Ödül Töreni: Civil Rights Defenders, Stockholm'de düzenlediği ödül töreninde Murat Çelikkan'a *Civil Rights Defender of the Year* ödülü verdi. 10-14 Nisan 2018

Webinar: Huridocs'un düzenlediği *Documenting the Disappeared: Goals and Methodologies* webinarında Özlem Kaya sunum yaptı. 29 Kasım 2017

Konferans: Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Heinrich Böll Stiftung Derneği'nin 24-26 Kasım 2017 tarihleri arasında *İnsan Haklarını Korumak* başlığıyla düzenlediği 14. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'na Murat Çelikkan katıldı. 25-26 Kasım 2017

Forum: Robert Bosch Stiftung'un 15-17 Kasım 2017 tarihleri arasında *Truth, Justice & Remembrance* başlığıyla 1.sini düzenlediği Küresel Forum'a Meltem Aslan, Murat Çelikkan, Gamze Hızlı ve Özlem Kaya katıldı. 16 Kasım 2017

Konferans: Centro de Derechos Humanos (CDH), Open Society Justice Initiative ve Centro de Estudios Legales y Sociales (CELS) ortaklığında 15-17 Kasım 2017 tarihleri arasında düzenlenen *Strategic Litigation Impacts on Torture in Custody* başlıklı konferansa Emel Ataktürk Sevimli katıldı. 15 Kasım 2017

Konferans: Özgür Sevgi Göröl Northwestern Üniversitesi Buffet Institute tarafından düzenlenen konferansa *Failed Reconciliation, Impossible Justice: The Case of Temizöz and Others* başlıklı sunumuyla katıldı. 27-28 Ekim 2017

Güz Okulu: Karakutu Derneği'nin 30 Eylül-7 Ekim 2017 tarihleri arasında düzenlediği Güz Okulu, Özgür Sevgi Göröl'in *Geçiş Süreci Adaleti* başlıklı sunumuyla açılış yaptı. 30 Eylül 2017

Söyleşi: *Zer* filminin 20 Haziran 2017 tarihindeki yönetmen katılımlı gösterimi Hafıza Merkezi katılımıyla gerçekleşti. Kerem Çiftçioğlu gösterimin ardından yönetmen Kazım Öz ile beraber izleyicilerle soru-cevap oturumuna katıldı. 20 Haziran 2017

Yaz Okulu: İsveç Araştırma Enstitüsü'nün genç sivil toplum profesyonellerine yönelik düzenlediği insan hakları konulu yaz okulu kapsamında, Burcu Ballıktaş Bingöllü ve Kerem Çiftçiöğlü Hafıza Merkezi'ni anlatan bir sunum yaptılar. 15 Haziran 2017

Atölye: Bilgi Üniversitesi ve Belfast Üniversitesi'nin birlikte düzenledikleri *Migration, Forced Displacement and Loss: Rethinking Turkey in Times of Crisis* başlıklı kapalı atölyede Özgür Sevgi Göral Hafıza Merkezi'ni ve zorla kaybedilmeleri anlattığı bir sunum yaptı. Haziran 2017

Söyleşi: *Kaygı* filminin 20 Mayıs 2017 tarihindeki yönetmen katımlı gösterimi Hafıza Merkezi katılımıyla gerçekleşti. Kerem Çiftçiöğlü gösterimin ardından yönetmen Ceylan Özgün Özçelik ile beraber izleyicilerle soru-cevap oturumuna katıldı. 20 Mayıs 2017

Atölye: Murat Çelikkan, 22 Nisan'da Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) düzenlediği Özgür Siyaset Atölyeleri kapsamında *Hakikat Komisyonları ve Geçmişle Yüzleşme* başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. 22 Nisan 2017

Toplantı: Murat Çelikkan Avrupa İrçılık Karşıtları Taban Hareketi'nin (EGAM) 21-24 Nisan tarihleri arasında Türkiye'de düzenledikleri *Ermeni Soykırımını Anmaları ve Demokrasi Yanlısı Liderlerin Desteklenmesi Programı* çerçevesinde 21 Nisan'da düzenledikleri "Referandum Sonrası Türkiye" başlıklı toplantıya konuşmacı olarak katıldı. 21 Nisan 2017

Atölye: Dejusticia'nın düzenlediği *Global Action - Research Workshop for Young Human Rights Advocates* eğitim programına Kerem Çiftçiöğlü katıldı. Nisan 2017

Atölye: Kerem Çiftçiöğlü, 12 Nisan'da Mekanda Adalet Derneği'nin Burg Halle Üniversitesi Sanat ve Tasarım Bölümü ile ortak düzenlediği atölye katılımcılarına Hafıza Merkezi'nin çalışmalarını tanıttı. *Ground Truth: Visualizing Information for Advocacy* adlı atölyeye katılan bölüm öğrencilerinden bir kısmı Hafıza Merkezi ile ilgili çalışmaya karar verdi. 11 Nisan 2017

Atölye: Murat Çelikkan ve Emel Ataktürk Sevimli *European Center for Constitutional and Human Rights* (ECCHR) ve *Chadian Association for the Promotion and Defense of Human Rights* (ATPDH) tarafından düzenlenen iki günlük atölye çalışmasına katıldılar. Atölye mağdur odaklı ve uluslararası bir yargılama örneği olarak Hissene Habre Davası'na ilişkin süreçten öğrenilenleri paylaşmayı amaçlıyordu. 12-14 Mart 2017

Toplantı: Burcu Ballıktaş Bingöllü, Belgesel Sinemacılar Birliği'nin (BSB) yürüttüğü ve sivil toplumun görsel-ışitsel belgeleme ve dağıtım araçlarının geliştirilmesini

amaçlayan Projesinin ilk ayağı olan *İhtiyaç Analizi* toplantısına katıldı, Hafıza Merkezi'nin görsel-ışitsel mecralardaki üretimine ilişkin bilgilendirme yaptı. 25 Mart 2017

Sempozyum: Özlem Kaya Toplumsal Araştırma ve Özgün Düşün Merkezi'nin gerçekleştirdiği *Politik Korku & Korku Politikası Sempozyumu*'na 90'lı Yıllarda Korku İle Baş Etmek başlıklı sunumuyla katıldı. 18 Mart 2017

Yuvarlak Masa Toplantısı: Emel Ataktürk Sevimli Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) İstanbul Şubesi'nin düzenlediği *Bilgi ve Deneyim Paylaşımı Programı* çerçevesinde Hukuksal Bağlamda Hakikat, Adalet ve Onarım Mekanizmaları başlıklı bir sunum yaptı. 17 Mart 2017

Yuvarlak Masa Toplantısı: Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) insan hakları kurumlarından temsilcilerle belgeleme konusunda bilgi ve deneyim paylaşımı amacıyla düzenlediği Dokümantasyon Çalışması'na Özgür Sevgi Göral ve Özlem Kaya katıldı. 25-26 Şubat 2017

Söyleşi: DOCUMENTARIST ve DEPO işbirliğiyle, zorla kaybetmeler temasıyla düzenlenen Saturdax2017 açılış filmi Zeynel Koç ve Cenk Örtülü'nün *O İklimde Kalırdı Acılar* (Kêl / Endless Grief) oldu. Gösterimin ardından "Türkiye'de Zorla Kaybetmeler ve Cezasızlık" başlıklı söyleşi Melis Gebeşi konuk etti. 25 Şubat 2017

Toplantı: Meltem Aslan ve Murat Çelikkan Stockholm'de Civil Rights Defenders'ın ofisinde Türkiye'de insan haklarının durumuna dair bir konuşma ve sonrasında çeşitli insan hakları kuruluşları ile görüşmeler yaptılar. 2-4 Şubat 2017

Sunum: Gamze Hızlı ve Özlem Kaya bağımsız sanat inisiyatifi 5533 tarafından düzenlenen Arşivden Sonra konuşma dizisinde *Hafıza, Adalet ve Arşiv: Hafıza Merkezi* başlıklı bir buluşmaya katılarak, insan hakları alanında belgeleme metodolojisi ve deneyimlerimizi paylaştı. 7 Ocak 2017

ZORLA KAYBEDİLENLER LÜGATI

Şubat 2017'de düzenlediğimiz Hackathon'da Pınar İlkiz'in önerdiği lügat, zorla kaybetme suçuna özgü acımasızlığı ve mağdurların yaşadığı acıyı kelimelerin nesnel anlamlarını kullanarak anlatmayı hedefleyen bir iletişim kampanyası.

beden

~~Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut.*~~ Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden yalnızca 211 kişiye dair bulunabilen, bu insanların cansız varlıklarının maddi bölümü.**

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.
**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

haber

~~Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salk.*~~
Türkiye'de zorla kaybedilenler hakkında yakınlarının çoğu zaman sahip olmadığı şey.

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

kapı

~~Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı.*~~
Yakınları zorla kaybedilen insanların, yıllar geçmesine rağmen geri gelecek umuduyla kilitlemedikleri, her çaldığında "Belki bir haber gelmiştir" diye açtıkları şey.

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

çiftçi

~~Geçimini toprağerekerek sağlayan kimse.*~~
Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 152'sinin mesleği.**

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.
**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

ekim

~~Yılın onuncu ayı, teqrini mevsel.*~~
Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 56'sının kaybedildiği ay.**

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.
**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

şırnak

~~Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri.*~~
Zorla kaybedilen 500 kişiden 134'ünün kaybedildiği, Türkiye'de zorla kaybedilmenin en çok yaşandığı il.**

#HafizayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.
**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

meydan

*Alınış, sahâ.**
Türkiye'de zorla kaybedilenlerin çoğunun yakınlarının fotoğrafları birlikte toplandıkları alan.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

pijama

*İki parçalı oluştaki yatak giysisi.**
Türkiye'de zorla kaybedilen insanların önemli bir kısmının evinden götürülürken üzerinde olan giysi.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

yol

Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarikh.*
Türkiye'de zorla kaybedilenlerin nerede olduğu sorulduğunda devlet yetkililerinin onları bıraktıkları söylediği yerlerden biri.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

kalmak

Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.*
Türkiye'de zorla kaybedilenlerin çoğunun yakınlarının, sevdiklerinin kendilerinden nasıl ayrıldığını anlatırken kullandığı fiil.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

kahır

Derin üzüntü veya acı, sıkıntı.*
Zorla kaybetmelerin sonunda insanların baş başa kaldıkları dayanılması güç duygu.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

soruşturma?

Bir sorunu açıklığa kavuşturmak amacıyla bir idari veya adli makamın yönettiği; ilgililerden ve tanıklardan bilgi toplama; konuyu inceleme işi.
-tahkik, tahkikat.*

Türkiye'de dosyasına ulaşılan 344 zorla kaybedilen kişiden 218'i için sürüncemede bırakılan yargı süreci.**

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

AIHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Uluslararası bir teşkilat olan Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak 1959 yılında kurulmuş uluslararası bir mahkemedir.*

Türkiye'de zorla kaybedilen 129 kişi adına yapılan 72 başvurudan 55'i hakkında ihlal kararı veren uluslararası mahkeme.**

ihlal

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

çocuk

~~„Küçük yaşta ki erkek veya kız.“~~

Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 29'u.**

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

jandarma

~~Yurt içinde genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, yasa ve nizamların yürütülmesini ve hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askerî kuvvet.*~~

Türkiye'de zorla kaybedilenlerin ailelerinin, olayın ardından yakınları hakkında bilgi almak adına sorumlu tuttukları askerî kuvvet.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

kasım

~~Yılın on birinci ayı; son teşrin, teşrinisani.*~~
Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 53'ünün kaybedildiği ay.**

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

kemik

~~İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı.*~~

Yakınları zorla kaybedilen insanların, yakınlarına dair bulunmasını istedikleri vücut kalıntıları. Hafıza Merkezi'nin yaptığı görüşmelerde kayıp yakınlarının en çok vurguladığı taleplerden biri.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

maske

~~Boyalı karton, kumaş veya plastikten yapılan ve başkalarının tanınmaması için yüze geçirilerek kullanılan yapma yüz.*~~

Türkiye'de zorla kaybedilenlerin birçoğunu alıkoyanların başlarına geçirdiği kumaş parçası.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

Dört Ayaklı Minare

Diyarbakır'da 1500 yılında Akkoynlu Beylerinden Kasım Bey tarafından inşa ettirilmiş olan Şeyh Mutâhhar Camii'nin meşhur olmasını sağlamış minare.*
Türkiye'nin önde gelen insan hakları avukatlarından Tahir Elçi'nin, hemen dibinde gerçekleşen bir basın açıklamasına katılımının ardından faili meçhul bir cinayet sonucu hayatını kaybettiği yapı.

#HafızayıGörmek

*Wikipedia'dan derlenmiştir.

aralık

—Yılın on ikinci ayı, ilk kânun, kânun-u evvel!—
Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 35'inin kaybedildiği ay.**

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

dilekçe

Bir dileği bildirmek için tedbirli olarak yazılan dilekçe, dilekçeye yazılan dileğin gerçekleşmesi için yazılan, istenilen arzudur.*
Zorla kaybedilenlerin yakınları tarafından sevdiklerinin akıbetini öğrenmek için yazılan, imzalanan, parmak izi basılan fakat sonucunda asla dikkate alınmayan belge.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

fotoğraf

—Çeşitli araç ve matzeme kullanarak görüntüyü özel bir yüzey üzerinde sabitleme.*
Türkiye'de kayıp yakınlarının, kayıplarını andıkları meydanlarda ellerinde ya da kucaklarında taşıdıkları görüntü.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

Kaybolma, yitme, yitim.*
Türkiye'de zorla kaybedilen 500 kişiden 289'unun akıbeti.**

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

**Hafıza Merkezi'nin doğruladığı, bilgileri veri tabanında bulunan kayıpları belirtir.

özür dilemek

Yaptığı bir yanlışın ötürü bağışlanmasını istemek.*
Türkiye'de zorla kaybedilenlerin yakınlarının, yaşadıklarına ilişkin devletten resmi düzeyde bekledikleri davranış.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

gaiplik

~~Bir kimsenin ölüm tehlikesi içinde kaybolması veya kendisinden uzun süre haber alınmaması sonucu yargı kararı ile kişiliğine son verilmesi.*~~
Türkiye'de zorla kaybedilenlerin önemli bir kısmının eşlerinin sosyal haklarından yararlanmak için almak zorunda kaldıkları belge/statü.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

telefon

~~"Konuşmaları ileten ve yansın düzenek.*~~
Yakınları zorla kaybedilen insanların, yıllar geçmesine rağmen her kaldığında "Belki bir haberdir" diye açıklan şey.

📞 Belki bir haberdir...

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

derdi bir olmak

👉 Dert ortaklığı.*
Yakınları zorla kaybedilen insanların durumu.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

Roboskî

Şırnak'ın Irak'ın Zaho şehrine komşu bir ilçesi. 2011 yılının 28 Şubat akşamında, Zaho'dan Türkiye'ye "kaçakları" dönmekte olan 38 kişilik kafilenin Türk Silahlı Kuvvetlerine ait uçaklar tarafından bombalanması sonucu yaşamını yitiren çoğu çocuk ve genç 34 sivilin yaşadığı ilçe.

#HafızayıGörmek

hükümet konağı

~~İllerde valinin ve ona bağlı kimi devlet görevlilerinin; ilçelerde de kaymakamların ve öteki devlet görevlilerinin içinde görev yaptıkları yapı.*~~
Zorla kaybedilenlerin yakınlarının, olayın ardından her gün bir haber alma umuduyla ziyaret ettikleri ama bilgi alamadıkları yer.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

sorumluluk

~~Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, — sorum, mesuliyet.*~~
Türkiye'de geçmişte yaşanmış ağır insan hakkı ihalleri ile ilgili devletin ve toplumun önemli bir bölümünün üstlenmeyi reddettiği şey.

#HafızayıGörmek

*tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.

(01.01.2017 - 31.12.2017 DÖNEMİ) AYRINTILI GELİR TABLOSU

HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

Sayfa No : 1 / 1

AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2017)		
A - BRÜT SATIŞLAR		1.823.080,85	
1 - Yurtiçi Satışlar	0,00		
3 - Diğer Gelirler	1.823.080,85		
C - NET SATIŞLAR			1.823.080,85
D - SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(1.556.380,93)	
3 - Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(1.556.380,93)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI			266.699,92
E - FAALİYET GİDERLERİ (-)		(461.981,44)	
3 - Genel Yönetim Giderleri (-)	(461.981,44)		
FAALİYET KARI VEYA ZARARI			(195.281,52)
F - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GELİR VE KARLAR		31.794,85	
3 - Faiz Gelirleri	4.762,81		
7 - Kambiyo Karları	27.032,04		
G - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZAR. (-)		(5.596,05)	
4 - Kambiyo Zararları (-)	(5.596,05)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR			(169.082,72)
I - OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR		33.875,23	
2 - Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar	33.875,23		
J - OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		(44,58)	
3 - Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	(44,58)		
DÖNEM KARI VEYA ZARARI			(135.252,07)
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI			(135.252,07)

31.12.2017 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO

HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

Sayfa No : 1 / 1

AKTİF (VARLIKLAR)		PASİF (KAYNAKLAR)	
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2017)	AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2017)
I - DÖNEN VARLIKLAR		I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
A - Hazır Değerler	387.271,56	B - Ticari Borçlar	3.794,01
1 - Kasa	1.815,80	1 - Satıcılar	3.794,01
3 - Bankalar	385.455,76	C - Diğer Borçlar	147,00
G - Gelecek Ay, Ait Gid. ve Gelir Tahak.		5 - Diğer Çeşitli Borçlar	147,00
2 - Gelir Tahakkukları		F - Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler	37.885,31
H - Diğer Dönen Varlıklar		1 - Ödenecek Vergi ve Fonlar	17.929,70
5 - İş Avansları		2 - Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	19.955,61
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	387.271,56	KISA VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI	41.826,32
II - DURAN VARLIKLAR		II - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI		UZUN VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI	
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	387.271,56	III - ÖZKAYNAKLAR	
III - NAZİM HESAPLAR		F - Dönem Net Karı (Zararı)	345.445,24
NAZİM HESAPLAR TOPLAMI		1 - Dönem Net Karı	480.697,31
GENEL TOPLAM	387.271,56	2 - Dönem Net Zararı	(135.252,07)
		ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	345.445,24
		PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	387.271,56
		IV - NAZİM HESAPLAR	
		NAZİM HESAPLAR TOPLAMI	
		GENEL TOPLAM	387.271,56

(01.01.2018 - 31.12.2018 DÖNEMİ) AYRINTILI GELİR TABLOSU

HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

Sayfa No : 1 / 1

AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2018)		
A - BRÜT SATIŞLAR		3.458.439,37	
1 - Yurtiçi Satışlar	0,00		
3 - Diğer Gelirler	3.458.439,37		
C - NET SATIŞLAR			3.458.439,37
D - SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(1.881.777,35)	
3 - Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(1.881.777,35)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI			1.576.662,02
E - FAALİYET GİDERLERİ (-)		(792.620,69)	
3 - Genel Yönetim Giderleri (-)	(792.620,69)		
FAALİYET KARI VEYA ZARARI			784.041,33
F - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GELİR VE KARLAR		221.461,79	
3 - Faiz Gelirleri	17.159,46		
7 - Kambiyo Karları	204.302,33		
G - DİĞ. FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZAR. (-)		(132.404,06)	
4 - Kambiyo Zararları (-)	(132.404,06)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR			873.099,06
I - OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR		38.629,79	
2 - Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar	38.629,79		
J - OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)		(0,49)	
3 - Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	(0,49)		
DÖNEM KARI VEYA ZARARI			911.728,36
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI			911.728,36

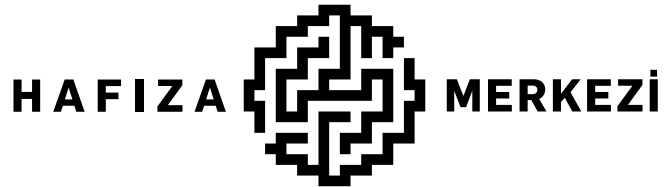
31.12.2018 TARİHLİ AYRINTILI BİLANÇO

HAKİKAT ADALET HAFIZA ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

Sayfa No : 1 / 1

AKTİF (VARLIKLAR)		PASİF (KAYNAKLAR)			
AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2018)		AÇIKLAMA	CARİ DÖNEM (2018)	
I - DÖNEM VARLIKLAR			I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A - Hazır Değerler		1.327.888,71	B - Ticari Borçlar		
1 - Kasa	4.708,11		1 - Satıcılar		
3 - Bankalar	1.323.180,60		C - Diğer Borçlar		
E - Stoklar		282,55	5 - Diğer Çeşitli Borçlar		
7 - Verilen Sipariş Avansları	282,55		F - Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		70.971,58
DÖNEM VARLIKLAR TOPLAMI	1.328.171,26		1 - Ödenecek Vergi ve Fonlar	40.710,41	
II - DURAN VARLIKLAR			2 - Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	30.261,17	
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	1.328.171,26		KISA VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		70.971,58
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	1.328.171,26		II - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
III - NAZİM HESAPLAR			UZUN VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI		
NAZİM HESAPLAR TOPLAMI			III - ÖZKAYNAKLAR		
GENEL TOPLAM	1.328.171,26		F - Dönem Net Karı (Zararı)		1.257.199,68
			1 - Dönem Net Karı	1.392.425,67	
			2 - Dönem Net Zararı	(135.225,99)	
			ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI		1.257.199,68
			PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		1.328.171,26
			IV - NAZİM HESAPLAR		
			NAZİM HESAPLAR TOPLAMI		
			GENEL TOPLAM		1.328.171,26

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ
CENTER FOR TRUTH JUSTICE MEMORY

www.hakikatadalethafiza.org

 twitter.com/hakikatadalet

 facebook.com/hakikatadalet